

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР**

Н. В. Яременко, Н. Є. Коломієць

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.
ПРАКТИКУМ**

Кривий Ріг - 2024

УДК 821.09'06(075.8)(076.5)

Яременко Н. В., Коломієць Н. Є. Історія зарубіжної літератури II половини XX – початку XXI століття. Практикум: друге видання доповнене перероблене. Кривий Ріг, 2024. 124 с.

Посібник містить матеріали для підготовки до практичних занять із курсу «Історія зарубіжної літератури другої половини XX – початку XXI століття» відповідно до тем, передбачених навчальною програмою. Система завдань та вправ, наведена у практикумі, зорієнтована на різнопланову оцінку та осмислення художнього потенціалу творів, що вивчаються, формуванню професійних компетенцій майбутніх вчителів-словесників.

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор Вікторія Дмитренко

доктор педагогічних наук, професор Наталя Грицак

Рекомендовано до друку

кафедрою української та зарубіжної літератур КДПУ

(протокол №15 від 30 травня 2024 р.)

науково-методичною радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол №11 від 20 червня 2024 р.)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. Структурні складові освітньої компоненти	6
Опис, мета і завдання навчальної дисципліни	8
Програма та структура курсу.....	9
РОЗДІЛ 2. Інструктивні матеріали щодо підготовки до практичних занять	13
Практичне заняття 1	19
Практичне заняття 2	32
Практичне заняття 3	40
Практичне заняття 4	51
Практичне заняття 5-6	60
Практичне заняття 7	69
Практичне заняття 8	75
Практичне заняття 9.	93
РОЗДІЛ 3. Організаційно-довідкові матеріали	104
Колективні творчі проекти	105
Перелік текстів творів художньої літератури для обов'язкового прочитання	105
Глосарій	106
Рекомендована література	112
Контрольні тести	117
Твори, внесені до шкільної програми	122

ПЕРЕДМОВА

Гуманітарний профіль є одним із основних найважливіших напрямків сучасної освіти. Він забезпечує належний рівень духовного розвитку особистості. Так, літературна освіта дає можливість сформуванню не лише загальнокультурний рівень людини, а й зорієнтувати її щодо моральних цінностей, пріоритетів світоглядних орієнтирів.

Це видання посібника перероблене і доповнене відповідно до змін у програмі. Зміст практикуму доповнено матеріалами, які містять інформацію про специфіку формування метамодернізму як типу світосприйняття та мистецького напрямку.

Задля активізації пізнавальної активності здобувачів освіти в пропонованому посібнику подано систему завдань і вправ, в яких свідомо уникається формалізм у процесі засвоєння літературних знань та авторитарний вплив педагога. Провідною концепцією, котра транслюється, є діалогічне навчання. Серед технологій, що дозволяють її реалізувати є інтегральна педагогічна технологія. В її основі такі форми, як: сократівський діалог, вирішення парадоксальних навчальних ситуацій, дидактична гра, медіатехнології тощо.

У посібнику наведено матеріали, які стосуються особливостей розвитку літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Відповідно до навчальної програми матеріал поділено на два тематичні блоки.

Мета практикуму полягає в забезпечення процесу навчання, сприяння активізації засвоєння знань з курсу “Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття” для здобувачів освіти 4 курсу спеціальності – 014.01 Середня освіта (Українська мова і

література), спеціалізація Зарубіжна література. Книга реалізує низку дидактичних критеріїв, як от: системність, доступність, науковість, лаконічність і ясність трансльованої інформації.

Матеріали, подані в посібнику для осмислення, зорієнтовані на засвоєння письменницьких здобутків різних народів світу з урахуванням культурно-історичного контексту. Такий підхід зумовлює використання завдань творчо-пошукового плану не лише літературознавчого, а й культурологічного характеру.

Для виконання подібних завдань використовується ілюстративні матеріали, посилання на відео та аудіо реальні джерела інформації. Це дозволяє реалізувати принцип мультимодальності в процесі освоєння курсу. Використані матеріали - стокові зображення, представлені у вільному доступі фотобанками відкритих інтернет-джерел та графічних редакторів таких, як Canva, Smart Art, Crello та ін.

Крім того, враховуючи те, що нинішні здобувачі освіти – це переважно представники покоління, яке відзначається технологічною грамотністю, практикум створює широкий діапазон завдань, залучаючи потенціал цифрового інструментарію та ресурсів нейромереж. Освітні стратегії, актуалізовані в репрезентованій книзі, дозволяють поєднати роботу з онлайн-ресурсами, діалогові освітні середовища та самостійну роботу здобувача.

РОЗДІЛ 1

СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Практикум до навчальної дисципліни «Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття» складено відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів спеціальності – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), спеціалізація Зарубіжна література.

Предметом вивчення освітньої компоненти є літературно-мистецький процес у країнах Європи, Америки, Азії другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Міждисциплінарні зв'язки. Освітня компонента «Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття» входить до семантичної сітки ОК гуманітарного циклу як от: «Теорія літератури», «Історія української літератури», «Філософія», «Зарубіжна дитяча література», «Шкільна літературознавча компаративістика» та ін.

Система професійної підготовки учителів-філологів передбачає засвоєння освітньої компоненти «Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття». Означений період – це епоха значних гуманістичних та естетичних трансформацій у країнах Європи, Америки, Азії. Найвидатнішими представниками словесного мистецтва цієї мистецької доби є А. Камю, Ж.-П. Сартр, Г. Белль, Р. Бредбері, У. Голдінг, У. Еко та ін.

Курс «Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття» ставить собі за **мету** дати здобувачам освіти уявлення про основні явища літератури країн Європи середини ХХ –

початку ХХІ століття, розглянути вузлові проблеми літературного життя в загальному контексті суспільно-духовної ситуації епохи, розкрити закономірності існування та специфіки розвитку різноманітних естетичних явищ, їх взаємодію в процесі поглибленого аналізу світоглядних основ творчості письменників і всебічного вивчення поетики.

Курс має вирішувати такі **завдання**:

- розширити читацький досвід здобувача;
- окреслити літературний процес другої половини ХХ – початку ХХІ століття як цілісну систему, чому сприяє історична послідовність викладання матеріалу;
- виділити закономірності, які визначали зміни ключових етапів складної еволюції художнього світосприйняття митців другої половини ХХ – початку ХХІ століття;
- осмислити, спираючись на принцип історизму, природу взаємодії неповторних письменницьких особистостей і сучасної їм епохи;
- виявити у межах творчої парадигми окремого автора структуру художньої свідомості, визначити особливості світобачення, стрижневі закономірності його “образу світу”, ступінь включення його поетики в загальний культурологічний контекст, в національну та світову традицію.

Програма курсу враховує положення вікової психології, специфіку психології сприйняття студентством творів художньої літератури, рівень загальноосвітньої та гуманітарної підготовленості студентів, навчально-методичне забезпечення курсу, видані останнім часом посібники і хрестоматії зарубіжної літератури.

Контроль за вивченням питань, що винесені на самостійне опрацювання здійснюється шляхом перевірки виконання завдань на платформі MOODLE.

Мета практичних занять з курсу «Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття» – розвивати у здобувачів освіти навички самостійного мислення, уміння виражати свою точку зору та доводити її під час дискусії, знаходити відповідну аргументацію, вдосконалювати навички літературознавчого аналізу творів.

Складовою частиною курсу «Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття» є індивідуальне навчально-дослідне завдання (надалі ІНДЗ) або колективний творчий проєкт (КТП) як вид позааудиторної самостійної роботи студентів навчального чи навчально-дослідницького характеру, які використовуються в процесі вивчення програмного матеріалу курсу й завершуються разом із складанням підсумкового іспиту.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Блок 1. ЛІТЕРАТУРИ ПОВОЄННОЇ ДОБИ

Тема 1. Літературний процес у Європі другої половини ХХ століття.

Соціокультурна парадигма періоду. Друга світова війна як важливий історичний рубіж і як одна з найважливіших тем у літературі ХХ століття. Основні художньо-естетичні і філософські напрямки. Філософія й література: З. Фрейд і розробка питань психоаналізу; теорія “колективного несвідомого” К. Юнга; М. Хайдеггер і формування екзистенціальної концепції людини; осмислення кризової самосвідомості О. Шпенглера. Екзистенціалізм як художня течія в літературі. Загальна характеристика розвитку літератури слов'янських народів (польська, чеська, болгарська, словацька).

Тема 2. Історичні і художні координати літератури Франції другої половини ХХ століття.

Суспільно-культурна ситуація у Франції в 40-50-х рр. ХХ століття. Атеїстична форма свідомості і її відбиття у творчості Ж.-П. Сартра. Роман “Нудота” як розгорнутий філософсько-художній маніфест атеїстичного екзистенціалізму. Філософсько-естетична еволюція А. Камю. Міф як символ людського буття (“Міф про Сізіфа”). Соціальний і метафізичний сенс базової метафори роману “Чума”. Абсурд і його подолання ідеєю соціальної солідарності. Інтелектуальна драма Ж.-П. Сартра. Екзистенціалістська концепція “ситуації” та “свободи вибору” в драмах. Поєднання натуралізму з модернізованим міфом у драмі “Мухи”. Формування естетики “антидрами”. Нонсенс і десемантизація мовлення як засоби створення образів у п'єсі Е. Йонеско “Носороги”. Ідеологія і особистість у п'єсі “Носороги”. (На самостійне опрацювання)

Тема 3. Література Німеччини другої половини ХХ століття.

Соціально-історичні умови, що склалися у Німеччині у 40-50-х роках ХХ століття. Реалістична література Німеччини. "Група 47". Відтворення трагізму війни у творчості В. Борхерта. Розвиток критичного реалізму в німецькій літературі. Тема "нездолання минулого" і проблема відповідальності і свободи вибору у романі Г.Белля "Більярд о пів на десяту". Психологічна майстерність і відтворення католицьких переконань Г. Белля в романі "Очима клоуна". Концепція особистості у творчості Г. Гессе.

Тема 4. Література Великобританії другої половини ХХ століття.

Особливості менталітету й тип культурної свідомості. Основні філософські, соціологічні й естетичні концепції у Англії середини ХХ століття. Філософські романи В. Голдінга. Проблема людина і цивілізація у романі "Володар мух". Особливості системи символів у романі, співвіднесеність притчового й романного простору, їх роль у розкритті основних ідей роману. Особливості розробки жанру антиутопії. Політичний і соціальний смисл роману Дж. Оруелла "1984". Особливості філософсько-естетичної позиції Г. Гріна. Толкін "Володар пернів". Поезія Англії 40-50-х років ХХ століття.

Тема 5. Основні тенденції розвитку літератури США середини ХХ століття.

Розвиток літератури США повоєнної доби в загальноісторичному контексті. Нонконформізм середини століття. Культура бітників. Мотив контрадикції людини і системи в американській повоєнній романістиці. Творчість Дж. Керуака, А. Гінзберга, У. Берроуза. Світоглядні пошуки героїв романів Дж. Д. Селінджера. Художній прогноз та соціальне моделювання у прозі Р. Бредбері. Творчість Р. Райта, Дж. Болдуїна та ін. Драматургія США.

Тема 6. Традиції та ідея пошуку краси у творчості Ясунарі Кавабата.

Гене́за японської класичної літератури. Я. Кавабата як майстер “витонченої прози”: поетика, тематичний діапазон, проблематика творів. Ментальні, естетичні та культурні традиції Японії в романі “Тисяча журавлів”. Чайна церемонія “тядо” як відображення духовного та естетичного почуття японців як спосіб злиття з природою. Особливості організації художнього часу і простору. Внутрішній монолог та його роль у розкритті образів. Особливості побудови образної системи твору. Мистецтво деталі. Річ, інтер’єр – їх самостійне смислове і композиційне навантаження. Роль жесту, руху, запаху, кольору в романі.

Блок 2. СУЧАСНІ ЛІТЕРАТУРНІ ПРАКТИКИ

Тема 1. Стилєві домінанти постмодернізму в літературі кінця ХХ століття.

Магічний реалізм у латиноамериканській літературі. Синтез західноєвропейських культурних традицій, місцевого і африканського фольклору в сучасній літературі країн Латинської Америки. Містифікація в прозі Х. Борхеса. Х. Борхес як один з попередників постмодернізму. Тенденція до віртуалізації реальності в повістях і оповіданнях письменника. “Суспільство споживання”, “суспільство самотників”, “інформаційне суспільство” – значення кожної концепції. Епоха постмодерна у визначеннях західних філософів (Ж. Ліотар, Ж. Бодріяр, Ж. Дерріда). Постмодернізм як теоретико-літературний дискурс. Риси. Естетика постмодернізму в романі У. Еко “Ім’я троянди”. Полісемічна структура роману П. Зюскінда “Парфумер”.

Тема 2. Метамодернізм у літературі початку ХХІ століття.

Метамодернізм: між сучасним ентузіазмом і постмодерністською іронією, надією і меланхолією, наївністю і знанням, емпатією і апатією, єдністю і множинністю, тотальністю і фрагментацією, чистотою і двозначністю. Нордична література ХХІ століття. Гіперсаморефлексивність у прозі Ф. Бакмана “Друге життя Уве”, “Моя бабуся просить її вибачити”. Нова щирість як домінанта метамодернізму (Е. Лу “Мулей”, Г. Скретінг “Три чоловіки для Вільми”). Ідея людяності як утвердження можливості кожної людини реалізувати власну унікальну перспективу в романі Ю. Гордена «Помаранчева дівчинка». Прагматичний романтизм у прозі Х. Мураками.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне /	заочне
1	Літературний процес у Франції середини ХХ століття. Творчість Ж.-П. Сартра. Філософсько-естетична еволюція А. Камю. Театр абсурду. Творчість Е. Йонеско.	2	2
2	Повоєнна література Німеччини. Проза В. Борхерта, Г. Белля, Г.Гасса.	2	
3	Англійська література середини ХХ століття. Філософська антиутопія В. Голдінга.	2	

4	Нонконформізм в літературі США. Екзистенційний вибір героїв прози Дж. Селінджера.	2	
5	Художня система та світоглядні орієнтири фантастики в літературі США. Творчий доробок Р. Бредбері.	2	2
6	Традиції та ідея пошуку краси у творчості Я. Кавабата.	2	
7	Специфіка розвитку латиноамериканської літератури другої половини ХХ ст. Творчість Г.-Г. Маркеса	2	
8	Стильові домінанти постмодернізму в літературі кінця ХХ ст. Творчість Х.-Л. Борхеса, У. Еко "Ім'я троянди", П. Зюскінда "Парфуми"	2	2
9	Метамодернізм як мейнстримний наратив ХХІ століття. Сміслові домінанти метамодернізму в прозі скандинавських письменників. "Нова щирість" у творчості Х.Мураками.	2	
	Разом	18	6

РОЗДІЛ 2

ІНСТРУКТИВНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗДІЙСНЕННЯ САМОПЕРЕВІРКИ В ПРОЦЕСІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАНЬ

Практичне заняття - форма навчальної роботи, що спрямована на організацію детального вивчення здобувачами освіти вихідних теоретичних положень курсу та формування навичок їхнього практичного використання шляхом відповідно сформульованих завдань¹. Серед головних завдань, які вирішуються під час практичних занять варто назвати наступні: закріплення та поглиблення знань з провідних тем курсу, вирішення практичних задач, набуття студентами навичок роботи з першоджерелами, науковою літературою, формування вмінь самостійно оволодівати методами саморозвитку, самоконтролю.

Під час практичних занять з курсу “Історія зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття” здійснюється детальний аналіз художніх текстів та окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, системно формує у здобувачів освіти літературознавчі та професійні компетенції. Завдяки заняттям цього типу здійснюється кореляція наукових знань та практичних навичок аналізу, інтерпретації та рецепції мистецьких явищ окресленого періоду.

На практичні заняття виносяться теми, які потребують формування читацьких умінь і навичок практичного використання теоретико-літературного базису через реалізацію виваженої системи завдань, створення та презентацію науково-творчих проєктів тощо.

---

¹ Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93#Text>

У залежності від дидактичної мети, формат практичного заняття може варіюватися. У посібнику пропонується виконати завдання, які враховують мультимодальні принципи навчання, зокрема: застосування інтермедіальних практик, здійснення компаративного аналізу або його елементів, моделювання крос-культурних векторів тощо. Різноманітність завдань, що пропонуються, дає можливість розширити світоглядні горизонти, посилити креативне начало, умотивувати здобувачів освіти до формування чіткої виваженої позиції щодо інтерпретації літературних знань.

Оскільки сучасний навчальний процес характеризується системним використанням медіа джерел, доцільним видається звернення здобувачів освіти до форм створення аудіовізуального контенту на кшталт інтерактивного плакату, ментальної карти, хмари тегів тощо. “Використання ІКТ дає змогу застосовувати візуальні асоціації та створювати просторові зображення, що виражають чітко визначені властивості важливих об’єктів за допомогою динамічної візуалізації (анімації)”².

Планами практичних занять враховано можливість реалізації форм роботи, які потребують як самостійності, так і творчої навчальної колаборації групи.

Для самостійної перевірки та корекції набутих знань студенти можуть використати наведений арсенал тестових завдань. Крім того, під час підготовки до практичного заняття передбачено детальне ознайомлення з текстами творів, із джерелами літературознавчої

---

² Yaremenko, N., Kolomiets, N., Kharadzjan, N., Mishenina, T. and Kohut, I.V. 2021. Multimodality of the transmission of philological knowledge during classroom activities using ICT. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 25, esp.5 (Dec. 2021).p.984.

літератури, підручників, фахових монографій, посібників та статей у періодичних виданнях.

Готуючись до практичного заняття здобувачів освіти варто використовувати наступний алгоритм дій:

- опрацювати лекційні матеріали з кожної окремої теми;
- за потреби під час навчальних консультацій уточнити незрозумілі завдання;
- ознайомитися зі змістом художніх творів, рекомендованих для аналізу;
- з'ясувати суть питань для осмислення, які винесені на практичні заняття;
- актуалізувати теоретичні знання з теми, продумати можливості їх використання під час аналізу літературних явищ;
- опрацювати літературу, рекомендовану до теми, та додаткові джерела;
- систематизувати та узагальнити матеріали з кожної теми, що вивчається;
- здійснити самоконтроль щодо засвоєння літературного матеріалу³.

---

³ Коломієць Н. Є., Яременко Н. В. Історія зарубіжної літератури I половини XIX століття. Практикум. Кривий Ріг, 2021. С.17.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема заняття:

Літературний процес у Франції середини ХХ століття. Творчість Ж.-П. Сартра. Філософсько-естетична еволюція А. Камю. Театр абсурду. Творчість Е. Йонеско.

Мета заняття:

виявити у межах творчої парадигми окремого автора структуру художньої свідомості, визначити особливості світобачення, стрижневі закономірності його “образу світу”, ступінь включення його поетики в загальний культурологічний контекст, в національну та світову традицію; удосконалювати навички аналізу художніх творів у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

екзистенціалізм, літературна традиція, межева ситуація, абсурд, нонсенс, десемантизація, свобода, самотність, театр абсурду, антидрама.

Питання для обговорення:

1. Суспільно-духовна ситуація у Франції в 40-50-х рр. ХХ століття.
2. Атеїстична форма свідомості і її відбиття у творчості Ж.-П.Сартра. Роман “Нудота” як розгорнутий філософсько-художній маніфест атеїстичного екзистенціалізму.
3. Інтелектуальна драма Ж.-П. Сартра. Екзистенціалістська концепція “ситуації” та “свободи вибору” в драматургії. Поєднання натуралізму з модернізованим міфом у драмі “Мухи”.
4. Філософсько-естетична еволюція А. Камю. Міф як символ людського буття (“Сторонній”)

5. Соціальний і метафізичний смисл базової метафори роману “Чума”. Абсурд і його подолання ідеєю соціальної солідарності.
6. Формування естетики “антидрами”. Театр абсурду як виклик уніфікації та алогічності дійсності. Відмова від створення на сцені ілюзії реальності.
7. Інтерпретація античного міфа у п’єсі Ж.-П. Сартра “Мухи”.
8. Нонсенс і десемантизація мовлення як засоби створення образів у п’єсі Е. Йонеско “Лиса співачка”.
9. Ідеологія і особистість у п’єсі “Носороги”. Психологія натовпу.

Рекомендована література:

- Васильєв Є. М. «Театр абсурду» та «театр парадоксу»: проблеми термінології. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. №22, С. 186-189.
- Давиденко Г., Чайка О., Гричаник Н., Кушнерьова М. Історія новітньої зарубіжної літератури : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 274 с.
- Давиденко Г., Стрельчук Г., Гричаник Н. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навчальний посібник ; 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
- Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 520 с.
- Наливайко Д. С. Метафізика абсурду й етика гуманізму. Камю А. Чума : романи, повість / пер. з франц. Д. С. Наливайка. Харків: Фоліо, 2006. С. 3–26.

- Павличко С. Зарубіжна література: дослідження та критичні статті. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 559 с.
- Панченко Д. В. «Абсурд Э. Ионеско как способ раскрепощения театра». *Соціально-гуманітарний вісник*. 2017. №17. С. 71-72.
- Помазан І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : підруч. для студ. гуманітар. ф-тів вищ. навч. закл. Харків : Вид-во НУА, 2016. 264 с.
- Станіслав О. В. Когезія в синтаксисі «театру абсурду» як відображення мовно-культурної картини світу французького народу (на матеріалі п'єси Е. Йонеско «Носороги»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019 № 43 том 5, 2019. С. 139 - 141.
- Wickham M. F. *Inventing an Ethics: Existentialism and Engagement through Literature LSU Master's Theses*. 2018. URL : https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_theses/4647
- Juana Christina von Stein. *The Theater of the Absurd and the Absurdity of Theater: The Early Plays of Beckett and Ionesco. From the book Theater as Metaphor*. 2019. URL : <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/978>

Науковий коментар

Література 40-50-х років ХХ століття жила проблемами і тривогами свого часу. У світі відбувся перерозподіл сфер впливу, утворилися воєнно-політичні блоки, що протистояли один одному. Почала розпадатися система колоніалізму, наростала хвиля національно-визвольних рухів у Азії та Африці. Численні локальні війни та конфлікти продовжували тримати людство в напрузі.

Особливістю гуманітарної моделі ХХ століття стало стирання кордонів між філософією і літературою. Цей процес намітився як

прагнення письменників знайти відповіді на головні питання доби, з'ясувати смисл людського існування. Значну кількість відповідей митці віднайшли в світоглядній моделі, запропонованій екзистенціалізмом.

Екзистенціалізм - це напрям думки, якою були пронизані філософія і література після Другої світової війни. Це філософія життя. Людина для філософів-екзистенціалістів постає як істота трагічна й незавершена в своєму існуванні. "Людина - це проект", - говорить Ж.-П.Сартр. Провідні категорії екзистенціалізму: абсурд, страх, самотність, свобода вибору, відповідальність за цей вибір, "межова ситуація".

Французький екзистенціалізм став помітним явищем наприкінці 30-х років ХХ століття. На його розвиток суттєвий вплив здійснив трагічний досвід Другої світової війни й руху Опору.

Як літературна течія екзистенціалізм потужно заявив про себе в художніх і теоретичних творах Ж.-П. Сартра й А. Камю, що вплинули на всю післявоєнну культуру.

Стильовими домінантами екзистенціалізму в літературі є:

- герої художніх творів екзистенціалістів втілюють настанови свідомості, відкриті екзистенціалістами-філософами;
- літературні твори екзистенціалізму осмислюють філософські проблеми, найболючіші проблеми епохи;
- екзистенціалізм продовжуючи традиції французького моралізму - філософської естетики Монтеня, Паскаля, Декарта, Ларошфуко, що поєднували філософський зміст із літературною формою, тяжіє до такого "межового" жанру, як есе;
- у центрі уваги письменника - людина в "межовій ситуації", тобто "в часи найбільших потрясінь" (К. Ясперс);

- людське життя тлумачиться як драма самотності й абсолютної свободи: “людина – це свобода, яка, однак, нерозривно пов’язана з відповідальністю: екзистенціалізм віддає кожній людині у володіння її буття і покладає на неї повну відповідальність за існування” (Ж.-П. Сартр);
- націленість людини на майбутнє.

Жан-Поль Сартр був єдиним великим філософом, який з гордістю визначав самого себе як екзистенціаліста. З його ім'ям пов'язаний найбільший розквіт екзистенціалістської філософії, більше того – розквіт неймовірної моди на цю філософію. Уявлення Ж.-П.Сартра про мистецтво, і, в першу чергу, про літературу, нерозривно пов'язані із загальною екзистенціалістською лінією думки: абсолютна свобода й вільна творчість, ангажованість і відповідальність художника.

“Нудота” (1938 р.) – роман, у якому інтерпретується зміст поняття абсурду, що його автор ототожнює з нудотою. У центрі оповіді життєва історія Антуана Рокантена, дрібного рантьє, який мандрує світом задля реалізації своїх інтелектуальних проєктів. Місто Бувіль стає для нього прихистком під час вивчення історії маркіза де Рольбона, персонажа XVIII століття. Форма наративу, а це щоденникові записи Рокантена, дає змогу читачеві заглибитися у глибини переживань персонажа-оповідача, осягнути його міркування, переживання, висновки. Серед емоційно-інтелектуальних потрясінь героя найпотужнішим виявилось усвідомлення глобальної самотності яка реалізується через відчуженість особистості навіть у момент сприйняття власного “я”.

На українську мову цей твір, як і інша сартрівська проза перекладений Олегом Жупанським та Владиславом Борсуком. У цих перекладах адекватно відтворено головні елементи смисло- та формотворення, що відображають концептуальну сутність французьких оригіналів.

Альбер Камю належить до тих митців ХХ століття, які зробили бунт проти мерзенностей буття сенсом своєї творчості.

Художню творчість А. Камю прийнято поділяти на три етапи:

1. “цикл абсурду” – філософське есе “Міф про Сізіфа” (1942), повість “Сторонній” (1942), драми “Калігула” і “Непорозуміння” (1944);

2. “цикл бунту” – роман “Чума” (1947), філософське есе “Бунтівна людина” (1951);

3. “цикл вигнання” – повість “Падіння” (1956), “Вигнання і царство” (1957), “Перша людина”.

Роман “Чума” (1947 р.) є вершиною творчості А. Камю. У ньому втілюється все, що пережив і осмислив письменник у роки суворих випробувань. Перші начерки до твору були зроблені митцем ще на початку 1941 р. в Орані. Робота над романом тривала, у процесі освоєння письменником нового життєвого досвіду як учасника руху Опору.

У своєму творі А. Камю прагнув передати суголосну передвоєнній ситуації атмосферу. Проте, у романі “Чума” увагу зосереджено не лише на антифашистській темі. У полі зору письменника вічна проблема буття: протистояння добра і зла. Цим зумовлено вибір форми твору – роман-притча. Жанрова своєрідність притчі проявляється в її зосередженості на найважливіших проблемах реальності, багатозначність та тяжіє до міфу.

Твір складається з п'яти частин. У ньому послідовно описується перебіг подій у місті Оран під час епідемії чуми. Романна структура майже атропічна. У тексті переважають деталізовані описи: портрети, інтер'єри, клінічний перебіг хвороби, емоційний та фізіологічний стан персонажів. Персонаж-оповідач - це доктор Ріє, який йде в бій проти хвороби, змагається із чумою і робить все можливе, щоб зберегти життя інших людей або полегшити їхній стан. Персонажі роману - Коттар, Тарру, Рамбер, Панлю - це своєрідна галерея типів, які по-різному діють в межовій ситуації.

Театр абсурду - це унікальне досягнення західного театру, що виникло у 50-60-х роках ХХ століття. Як мистецький феномен антидрама постає в центрі уваги літературознавства завдяки працям М.Ессліна, зокрема монографії "Театр абсурду" (1961 р.). Дослідник наголошував, що "театр абсурда" - це не школа, угруповання чи напрям, а тенденція сприйняття буття та історії, що спостерігається у творчому доробку низки митців. Поняття абсурду, як його інтерпретували митці цієї генерації, не обмежується словниковим значенням (абсурдний - "безглуздий", "нісенітний"⁴), а розгортається в знаковий концепт епохи, відтворюючи стан людини, що перебуває в конфлікті з природою, собою, світом. Драматургами-абсурдистами вважаються Е. Іонеско, С. Беккет, А. Адамов, Ж. Жене, М. Фріш та ін.

Вистави абсурдистів нікого не залишали байдужими: глядачі сміялися, плакали, обурювалися. Драматурги прагнули обстоювати нейтральну позицію щодо зображуваного, нічого не пояснювали, не засуджували і не виявляли співчуття. Головний меседж абсурдистської драми: людина сама обирає свій шлях, відтак несе відповідальність за

---

⁴ Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/absurdnyj>

свій вибір. Спостерігаючи за реаліями буття, митці звертали увагу на незбагненність дійсності, відсутність раціонального начала та чітких моральних пріоритетів у колі західної цивілізації. Вони зосереджувалися на подоланні “викривленої реальності реалізму” (за Е. Йонеско), на проблемі екзистенційної самотності, стандартизованості мови та мислення, різних форм нівеляції особистості тощо.

Для антидрами характерними були наступні ознаки:

- заперечення драматургічних канонів та сталих театральних норм;
- синтез драматургічних жанрів: трагікомедія, трагіфарс, псевдо драма, комічна мелодрама тощо;
- тенденційна алогічність, ірраціональність у поведінці дійових осіб, непевність їхніх моральних цінностей;
- руйнування сюжетної лінії, через що замість природної сценічної динаміки домінує статика;
- експерименти з мовою: паралельні монологи, репліки в порожнечу;
- руйнування творчих стереотипів і кліше;
- невизначеність хронотопу: часової послідовності, просторової визначеності;
- синкретизм, використання різних видів мистецтва, форм не притаманних театру (буфонада, кіно, хор, пантоміма та ін.).

Ежен Йонеско (1909 – 1994 рр.) – французький драматург-абсурдист, чий п'єси набули світової слави. У творах митця фантастичні елементи переплітаються з пародією, гротеском, сатирою. Він осмислює глобальні проблеми сучасного йому світу. У п'єсах Е. Йонеско осмислюються такі категорії, як: гуманізм, духовність,

абсурд. Так, у трагіфарсі “Носороги” розгорнуто проблему нівеляції особистості в умовах колективної деградації свідомості; з'ясовано, як впливає ідеологія на людину. В основі твору фантастичний сюжет колективного перетворення людей на носорогів.

Рисунок 1. Перша постановка п'єси . Театр «Одеон» (Париж). 20 січня 1960 р.⁵

Практичні та творчі завдання

1. Розкрити, апелюючи до тексту, морально-етичний та філософський зміст образу А. Рокантена в романі “Нудота”.
2. Переглянути фільм 1954 р. за п'єсою Ж.-П. Сартра “За закритими дверями”. Здійснити спробу інтерпретації вислову автора “Пекло - це інші!” Чи варто узагальнювати й інтерпретувати цю фразу як провідний концепт екзистенціалізму?

---

⁵ “Чекаючи на Годо” С.Беккета та “Носороги” Е. Йонеско: Абсурд як зміст, що є неявилим. URL: <https://plomin.club/beckett-ionesco/>

3. Окреслити специфіку створення образу-персонажу у творах екзистенціалізму: герой як реальний персонаж і як персоніфікована філософська схема (Антуан Рокантен).
4. Прокоментувати вислів Ж.-П. Сартра “Людина - це свобода”.
5. Прочитати за наведеним посиланням есе Ж.-П. Сартра “Екзистенціалізм - це гуманізм”. Потрактувати вислови:
  - “Для екзистенціаліста людина тому не піддається визначенню, що спочатку нічого собою не представляє. Людиною вона стає лише згодом, при чому такою людиною, якою вона зробить себе сама”;
  - “Людина – істота, яка спрямована в майбутнє і усвідомлює, що вона проєктує себе в майбутнє. Людина – це перш за все проєкт, котрий переживається суб’єктивно, а не мох, не цвіль і не кольорова капуста”;
  - “Безсумнівно, багато людей вважають, що їхні дії стосуються лише їх самих, а коли їм говориш: а що, якби всі так чинили? – вони знизують плечима і відповідають: але ж всі так не вчиняють. Однак насправді завжди варто питати, а що б сталося, якби всі так вчиняли?”
6. Серед образів роману Ж.-П. Сартра “Нудота” другим по значимості є образ Бувіля, великого приморського міста. Герой досліджує місто, розмірковує про нього, відтворює його історію і портрет”.

Укласти вербальну карту міста. Провести екскурсію.

7. Переживаючи “напади нудоти” або очікуючи їх, Антуан Рокантен намагається “зачепитися” за різні реалії чи враження. Опишіть особливості стану персонажа, залучивши текстуальний матеріал твору.

8. У Парижі в 1960 році математиком Ф. Ле Ліоне та письменником Р.Кено було організовано товариство УЛПО (майстерня потенційної літератури). Об'єднання митців мало на меті наукове дослідження потенційних можливостей мови. Вважаючи, що літературні правила стимулюють творчість, письменники вдаючись до гри з читачем, моделювали штучні ситуації, які б створювали нову художню реальність. Так, Р. Кено пише книгу "Вправи зі стилю". У цьому творі він коротко описує банальну побутову сценку. Потім 99 разів її переписує в різних стилях, змінюючи оповідача, словник і манеру письма.

Спробуйте поекспериментувати, склавши мініатюру (3-4 речення).

9. Апелюючи до тексту роману А. Камю "Чума" охарактеризувати екзистенційну позицію персонажів твору, дібрати цитатний матеріал

Персонаж	Поведінкова позиція	Цитата
доктор Ріє		
Жан Тарру		
Раймон Рамбер		
отець Панлю		
Коттар		
Жозеф Гран		

10.З'ясувати значення літературних термінів: екзистенціалізм, символізм, глобальна самотність, межова ситуація, свобода, відповідальність, ірраціональність, абсурд буття.

11. Охарактеризувати екзистенціальну концепцію “ситуації” і “свободи вибору” в романі А. Камю “Чума”.

12. Який концепт екзистенціалізму ілюструє твердження А. Камю: “Людина – єдина жива істота, яка не бажає бути тим, чим вона є: ніщо не захоплює людину більше, ніж вона сама, особливо те, чим вона могла б бути”⁶?

Дати відповідь у формі тез.

13. Скориставшись сервісами MindMeister, MindMup, XMind, MindJet Mindmanager та ін. укласти ментальну карту на одну із тем:

- Глобальна метафора в романі А. Камю “Чума”;
- Система образів-персонажів роману А. Камю “Чума”;
- Концепція свободи в есе “Міф про Сізіфа”.

14. Окреслити, як у творчості Е. Йонеско осмислюється проблема “трагедії мови”.

15. Навести приклад використання автором у п’єсі “Лиса співачка” прийому логічного абсурду – виявлення протиріччя основного положення або висновків.

16. Укласти хмару тегів на тему “Театр абсурду”.

17. Використовуючи функціонал Canva розробити афішу до однієї із п’єс Е. Йонеско. Обґрунтувати вибір візуалу.

18. Поміркувати, чому Е. Йонеско не вважав себе абсурдистом. Які підстави у нього були для номінування власної творчості парадоксальною (“театр парадоксу”).

19. Довести, що дійові особи п’єси “Лиса співачка” позбавлені індивідуальних психологічних характеристик.

---

⁶ Камю А. Вибрані твори: у 3-х тт. Т.1. Харків, 1997. С.169.

20. “Я відчуваю, що життя жахливе, що воно важке, як страшний сон. Подивіться: війни, катастрофи й біди, ненависть і смерть, люди говорять і не розуміють один одного”, - писав Е. Йонеско. Як ця думка реалізувалася в його творах. Обґрунтувати відповідь.
21. Написати есе за п'єсою Е. Йонеско “Носороги” на тему: “Я остання людина і буду нею до самого кінця! Я не здамся!”
22. Прокоментувати слова Е. Йонеско: *“«Носоріг», звичайно, антифашистська п'єса, але це ще і п'єса, спрямована проти всіх видів колективної істерії та проти тих епідемій, що виряджаються в одержу різних ідей і розумності... Прихильники всіх доктрин, як справа, так і зліва, дорікали автору за те, що він зрадив інтелектуалам, зробивши свого головного героя таким собі простаком... Я хотів тільки показати всю нісенітницю цих жахливих ідеологічних систем, те, до чого вони призводять, як вони заражають людей, обдурюють їх, а потім заганяють у рабство. <...> Власне кажучи, моя п'єса – навіть не сатира: вона досить об'єктивний опис процесу зростання фанатизму, зародження тоталітаризму, який посилює свій вплив у світі, – поширюється, завойовує все більші простори, перетворюючи світ цілком і повністю, в чому і полягає суть тоталітаризму. П'єса повинна простежувати й позначати етапи такого феномену”.*
23. Поясніть, чому Е. Йонеско дивувався, коли чув у залі під час постановки своїх п'єс сміх?
24. Екстраполуйте на сучасність позицію Жана Беранже (дійова особа п'єси “Носороги”). Змодельовати життєву ситуацію, взявши за основу слова М. Ессліна: *“<...> носоріжество – не тільки хвороба, іменована тоталітаризмом, а й прагнення до конформізму”.*

- 25.Змоделюйте промт для візуалізації дійових осіб п'єси Е. Йонеско "Носороги", залучаючи текст твору. Створіть імпровізований вернісаж портретів Жана Беранже, Дезі, Жана, пана Папільйона, Ботара, Дудара, пані Беф, Логіка.
- 26.Простежте, як у п'єсі відображено трансформацію соціуму, де колективні ідеї перетворюють індивідів на безособові масові потоки.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема заняття:

Повоєнна література Німеччини. Проза Г. Белля, В. Борхерта, Г. Гасса.

Мета заняття:

Вивчити особливості розвитку повоєнної літератури Німеччини, поглибити знання студентів про творчість В. Борхерта, Г. Белля та ін.; удосконалювати навички аналізу художніх творів названих митців у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

"Група 47", літературна традиція, критичний реалізм, "покоління на руїнах", епос, контркультура, альтернативна драматургія, карнавал.

Питання для обговорення:

1. Осмислення національної катастрофи в літературі "покоління тих, що повернулися".
2. Осмислення "німецької вини" у творчості письменників "Групи 47".
3. Експресіоністичні новели В. Борхерта. П'єса "На вулиці перед дверима".

4. Творчість Г. Белля: “поетика причетності” в романі “Більярд о пів на десяту”, сучасність крізь призму історії:

- “тягар каяття” німецьких інтелігентів з точки зору письменника;
- смислове навантаження розподілу персонажів роману на тих, хто прийняв “причастя агнця,” і тих, хто прийняв “причастя буйвола”;
- біблійні паралелі в романі Г. Белля “Більярд о пів на десяту”;
- реалізація в романі твердження про людину як найвищу цінність;
- історія родини архітекторів Фемелей в композиційній структурі роману;
- образ Іогани Фемель та тема “помсти, що не відбулася”;
- стильові домінанти роману : часова ретроспекція, монологічна;
- структура оповідання, явище “концентрованого часу”, система символів.

5. Поєднання минулого і сучасного у свідомості героїв, використання внутрішнього монологу і форми “потоків свідомості” у романі Г. Белля “Очима клоуна”.

6. Поетика сюрреалістичного карнавалу в романі Г. Грасса “Бляшаний барабан”.

Рекомендована література:

- Борецький Л. Україна в житті та творчості Генріха Белля. *Всесвітня література в середн. навч. закладах України*. 2000. № 4. С. 52-53.

- Венгеров Л. М. Зарубіжна література (1871-1973). Огляди і портрети. Київ, 1974.
- Висоцька Н. "Істина в тому, що ми всі з'єднані між собою" (Драматургія Артура Міллера). *Всесвіт*. 2000. №9-10.
- Волощук Є. Белль Генріх. Зарубіжна література: хрестоматія-посібник для 11 класу загальноосв. навч. закл. Київ: Генеза, 2006. С. 339-341.
- Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
- Радченко С. Традиції карнавальної культури у романі Гюнтера Грасса "Бляшаний барабан". *Слово і час*. 2015. №8. С.85-92.
- Grass G. Die Meinungsfreiheit des Künstlers in unserer Gesellschaft. Rede vor dem EuroparatSymposium in Florenz. Aus G. Grass Der Schriftsteller als Zeitgenosse. München. 1999. S. 114.

Науковий коментар

Після розгрому нацизму на батьківщину з еміграції повернулися письменники-антифашисти: Й.-Р. Бехер, Б. Брехт, Е. Вайнерт, А. Зегерс, А. Цвейг, Л. Франк і багато інших вигнанці. З ініціативи Бехера в червні 1945 році був створений Культурбунд - Союз працівників культури за демократичне оновлення Німеччини. Культурбунд об'єднував всіх прогресивних діячів мистецтва, які боролися за духовне відродження нації.

У німецьку літературу середини століття входило нове покоління письменників. Вони встигли пережити мобілізацію в вермахт, фронт, поранення, побували в полоні, бачили капітуляцію, їм вдалося дезертирувати, щоб не загинути навесні 1945. У Д. Ноля і

М.-В. Шульца, Г. Канта і Й. Бобровського, Г. Белля, Г. Грасса і З. Ленца були схожі біографії. Пройшовши шляхами війни, вони стали письменниками, щоб розповісти про покалічені долі свого покоління.

Як і нація в цілому, німецька література виявилася розділеною надвоє. Хоча антифашистська тема в творчості письменників НДР і ФРН зайняла провідне місце, акценти робилися різні. Східнонімецькі письменники прагнули, перш за все, сформуванню "нову людину", тому в їхніх творах зазвичай зображувалося очищення від впливу нацистської ідеології. Всі рядові вермахту і дрібні обивателі оголошувалися без вини винуватими й заслуговували вибачення. Ця позиція транслиувалася в романах Д. Нолля "Пригоди Вернера Хольта", М. В. Шульца "Ми не пил на вітрі", Г. Канта "Актовий зал" та багатьох інших.

Митці Західної Німеччини, як от: В. Кеппен, Г.-Е. Носсак, М. Вальзер, В. Борхерт, Г. Белль та ін., прагнули довести, що відповідальність за діяння нацистів лежить на кожному німці, і за провину, а тим більше злочин, треба платити по совісті. Ідея спокути стала наскрізною у творчості письменників "Групи 47", "мобільної академії" повоєнної німецької літератури.

Група 47 - це унікальне явище в історії німецької літератури повоєнної доби. Автори сідали на "електричний стілець" і вислуховували нищівну критику, не маючи права на заперечення.

У складі цього угруповання дебютував **Вольфганг Борхерт** (1921 - 1947 рр.). "Письменник прожив коротке, але яскраве життя, помер двадцятишестилітнім від тяжкої хвороби й поранень. Як і більшість його ровесників, В. Борхерт став заручником ситуації, що склалася в країні. Він пройшов шляхами війни, був у полоні, за ворожі по

відношенню до держави і націонал-соціалістичної партії вислови перебував у застінках гестапо. Після втечі із французького полону, митець повернувся у зруйнований війною Гамбург. Тяжка хвороба прикувала В. Борхерта до лікарняного ліжка, де, зрештою, й народжувалися його твори, пронизані граничною щирістю, зболілою відвертістю⁷. Творчості митця властивий символізм, гіперболи, стирання грані між реальним і фантастичним.

У найвідомішій драмі В. Борхерта “На вулиці перед дверима” (“Draußen vor der Tür”) зображено трагедію самотнього чоловіка, що повернувся з війни в нікуди. Ця тема, болісна й актуальна для мільйонів німців. Герой п'єси, Бекман поранений солдат, повернувшись з війни, не знайшов дому. Прагнучи спокутувати свою помилку, безуспішно намагався притягнути до відповідальності своїх командирів, які зрадили і тепер намагалися уникнути відповідальності. Не знайшовши виходу, він намагається покінчити життя самогубством.

У центрі уваги і читачів, і дослідників німецької літератури перманентно знаходиться творчість **Генріха Белля** (1917 - 1985 рр.). Зацікавленість творчістю митця протягом багатьох років є не випадковою, адже його письменницька спадщина характеризується динамічністю, мінливістю, високою майстерністю. Найяскравішими творами Г. Белля є оповідання, романи “Більярд о пів на десяту”, “Очима клоуна”, “Груповий портрет з дамою”. Найвищою цінністю для письменника була людина, а гуманізм - домінантною рисою його творчості. “Бель переконаний, що маршруту гуманізму ще не прокладено, і ті, кому конче залежить саме на цьому напрямі, мусять

---

⁷ Яременко Н. Сенсорні образи як атрибути моделювання тілесності в “тюремній прозі” Вольфганга Борхерта. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* 15 (2021). С. 76-88.

іще довго очікувати на свій поїзд, блукаючи тихими нелюдними зазубнями. Концепція світу в письменника далеко не оптимістична. І мабуть-таки несправедливо було б його в тому винуватити. Є песимізм, як слабкодухість, і є песимізм, як похідне від цілком тверезого розуміння дуже вже безрадісної картини навколишнього”⁸

Гюнтер Грасс (1925-2015 рр.) народився у Вільному місті Данциг (Гданськ). Родина мала в бакалійну крамницю. Діти отримали гарну освіту. Навчаючись у класичній гімназії майбутній письменник вступив у лави гітлерюгенда, відтак у 1943 році потрапив на фронт у ролі помічника по обслуговуванню зенітних батарей ПВО. В автобіографічному романі “Цибулина пам’яті” Г. Грасс пояснює, що подався на фронт, “щоб подолати обмеженість міщанського сімейного побуту”, хоча виявилось, що це була “соціальна пастка”, адже, транслуючи романтизовані ідеї “фронтового братства” та історичної місії Німеччини, гітлерівська пропаганда замовчувала страшні злочиння.

У літературу Г. Грасс прийшов у 1955 році як учасник “Групи 47”. Першими вийшли друком його поетичні збірки, зокрема “Спокуси полювання на вітер” (1956 р.). Однак справжня популярність прийшла до митця після виходу друком “Данцизької трилогії”, до складу якої увійшли романи “Бляшаний барабан”, “Собачі роки” та повість “Кіт і миша”.

У центрі уваги автора трилогії постає специфіка існування пересічної людини, що її окреслено одоративними концептами “обивательська задуха”, “обивательський сморід”. Центральний персонаж роману “Бляшаний барабан” – оповідач-трикстер Оскар

---

⁸ Стус В. Очима гуманіста. URL: <https://stus.center/p/ochima-gumanista-96431>

Мацерат, який поєднує в собі риси казкового гнома, блазня, пікаро. Цей образ зринає в низці інших творів Г. Грасса, як от: у повісті “Кіт і миша”, у романах “Щуриха”, “Собачі роки”. Він є гротескною інтерпретацією не лише психологічної маски наратора, а й утіленням інфантильності цілого покоління. У трирічному віці Оскар свідомо перестає рости, залишаючись на довгі роки зростом у 94 сантиметри. Дитинність персонажа є засобом убезпечити себе від соціуму, який живе за штучними правилами й породжує війни. Свій протест проти дисгармонії світу Оскар виражає через несамовитий барабанний дріб. Реальність, у якій існують фантазмагоричні персонажі, абсурдна й окреслена історичними алюзіями.

Серед домінант авторського стилю Г. Грасса слід виділити такі:

- гротескно-абсурдний сюжет розгортається на реальному соціально-історичному тлі;
- жанрова-стильова характеристика творів митця суголосна з рамою шахрайського й філософського романів;
- проза Г. Грасса містить риси низового бароко, екзистенціалізму, зокрема розгортає складові концепту абсурду.

Практичні та творчі завдання

1. З'ясувати значення літературних термінів: потік свідомості, внутрішній монолог, критичний реалізм, контекст, інтроверсія.
2. Використовуючи ресурси одного із застосунків, проаналізувати одне з оповідань В. Борхерта і створити ментальну карту: “Експресіонізм у творчості В. Борхерта”.

3. За поданим на сторінці 91 посібника алгоритмом написати сценарій та створити модель статичного цифрового наративу за пропонованими нижче фото.

4. Підготувати тези на одну з тем:
- “Відбиття трагізму війни у прозі німецьких письменників”
  - “Проблема “неподоланного минулого” і зображення німецької реальності після 1945 року в романі В. Кеппена “Голуби у траві”
5. Який композиційний прийом автор застосовує у романі “Очима клоуна”. Яку функцію виконує “принцип стислому часу” у творі?
6. Довести, що оповідання Г. Белля “Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...” - це зразок психологічної прози. Заповнити таблицю.

Аргумент	Цитата
Я-оповідь	
роздуми персонажа про сенс життя	
екскурси в минуле	
психологічні деталі	

7. Розкрийте зміст епіграфа оповідання Г. Белля "Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...": "Перекажи, подорожній, македонцям, що вкупі мертві ми тут лежимо, вірні їм даним словом". Чому автор залучає в контекст твору про війну концепти античної культури?

8. Перейдіть за посиланням і прочитайте статтю В. Стуса "Очима гуманіста". Які аспекти творчості постають у полі зору дослідника? Укладіть конспект.

9. Заповніть таблицю:

Символіка оповідання Г. Белля
"Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..."

Символ	Потрактування	Цитата
Молоко		
Число 7		
Чорний колір		
Школа		
Хрест		

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема заняття:

Англійська література середини ХХ століття.
Філософська антиутопія В. Голдінга.

Мета заняття:

Вивчити особливості розвитку літератури Англії другої половини ХХ століття, поглибити знання студентів про творчість У. Голдінга, Дж. Толкіна, С. Моема та ін.; удосконалювати навички аналізу художніх творів названих митців у заданому аспекті; сприяти

формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

притча, “розгнівані молоді”, літературна традиція, фантастика, епос, контркультура, альтернативна драматургія, антиутопія.

Питання для обговорення:

1. Соціокультурна парадигма періоду. Філософські, соціологічні, естетичні концепції епохи. Літературна ситуація.
2. Британська контркультура середини ХХ століття. Соціально-політичні умови формування світогляду “розгніваних молодих”. Емоційний спротив та сатиричні тенденції їхніх творів.
3. Театр Англії 50-х років ХХ століття і панування на сцені «добре зробленої п’єси» (well-made-play) С. Моема, Н. Куарда і Т. Реттігана. Новий герой, новий тип конфлікту, новий сценічний простір в “драмі кухонної раковини”.
4. Життєвий і творчий шлях У. Голдінга. Вплив філософії екзистенціалізму на творчість митця. Проблема людина і цивілізація у творчості В. Голдінга. “Володар мух” – параболою про історичні шляхи розвитку людства.
5. Жанрові особливості роману “Володар мух”: антиутопія та антиробінзонада. Простір “робінзонади” та модель “людина-світ”. Вибір персонажів, початок пригод-сюжету (катастрофа), алгоритм дії – “олюднення / розлюднення” природи персонажами.
6. Символічність образів роману У. Голдінга. Мотив “пітьми”. Парадокс та іронія в романі. Співвіднесеність романного й притчового простору, їх роль в розкритті основних ідей роману.

7. “Володар перснів” Дж. Толкіна як реабілітація фентезі у світовому літературному процесі.
8. К.-С. Льюїс “Хроніки Нарнії”: риси фентезі та літературної казки.

Рекомендована література:

- Астрахан Н. Художня концепція людини у романі-притчі В.Голдінга “Володар мух”: обрії дидактичної інтерпретації. *Імідж сучасного педагога*. 2023. №2 (209). С.122-128.
- Бандрівська Н. Творчість Вільяма Голдінга у контексті англійської літератури 60-70 років ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 44, том 1, 2021. С. 111-116.
- Нямцу А., Литвинюк О. Міфопоетика Вільяма Голдінга: монографія. Чернівці : Видавництво Чернівецького національного університету, 2011.
- Рягузова Г.М. Современный роман-«предупреждение». Київ, 1984.
- Dicken-Fuller Nickola C William Golding’s Use of Symbolism. Sussex, England, 1990.
- Turtledove H. The Ring and Meditations on Middle-Earth. N. Y, 2002. 174p.
- Chance J. The Lord of The Rings: The Mythology of Power. Kentuky, 2001. 162 p.

Науковий коментар

Другу світову війну Англія завершила серед держав-переможниць. Однак, позиції країни у світовій економіці й політиці були втрачені. У 40-х роках ХХ століття відбувається розпад колоніальної системи: незалежності набуває Індія, Цейлон, колонії на Близькому Сході й у Африці. Британська імперія як політична система

вже в середині ХХ століття у процесі Суецької кризи (1956 р.) перестала існувати. Демократичні перетворення, що відбувалися в країні у повоєнні часи визначили перехід до нової політико-економічної програми, яка була зорієнтована на інтереси великого капіталу.

Події, які відбувалися в соціумі, знайшли своє відображення в літературі. Зокрема в мистецтві зріс інтерес до антиколоніальної політики, до проблем національно-визвольних змагань у країнах, які донедавна були частиною Британської імперії. Так цій тематиці присвячено твори Г. Гріна, Д. Олдріджа, Н. Стюарта та інших митців. Інтонації соціального песимізму та яскрава сатира простежуються в романах Д. Орвелла, традиції якого успішно продовжив Е. Берджес ("Механічний апельсин"). Екзистенційні ідеї розгорнуто в прозі У. Голдінга, А. Мердока, Дж. Толкіна, К. Льюїса та інших.

У повоєнній літературі був значний відгук на проблеми молоді: освіта, можливість творчої реалізації, взаємодія зі старшим поколінням. Вони стали центральними у творчості митців, які об'єднувалися під назвою "розгнівані молоді люди" (angry young men). Головний меседж, який транслювала література цього письменницького осередку звучав як заперечення, відмова від традиційних цінностей, що їх обстоювали представники старшого покоління, і повна відсутність власної позитивної програми. Назва течії утвердилася після прем'єри п'єси Дж. Осборна "Озирнись у гніві". А. Міллер, аналізуючи цей драматургічний твір охарактеризував його як новий зразок нового реалізму, що відрізняється від класичної, "герметичної й відірваної від реальності" сценічної практики.

Представниками цієї плеяди були К. Еміс, Дж. Уейн, Дж. Брейн. У творах письменників домінувала тенденція демонстративної свободи,

яка виражалася через браваду та епатаж, акцентацію на інтимній сфері, використання згрубілої та ненормативної лексики.

Першим твором “розсерджених” вважається роман Е. Кінгслі “Щасливчик Джим” (1954 р.). У центрі уваги автора молодий, незадоволений власною долею, із великими претензіями до світу викладач провінційного університету. Його протест проти сірості й “болота” виражається в тому, що під час однієї із лекцій Діксон успішно пародіює метрів, колег-професорів. Це спричиняє великий скандал. Однак бунтар поступово заспокоюється, вписується в систему й перетворюється на того, проти кого ще недавно бунтував. При чому комфорт в соціумі отримує завдяки вдалому одруженню з дочкою багатія. Отже, типовий для творів “розсерджених” герой відверто обурюється щодо оточення, яке, на його думку, складалося з примітивних сірих людей або облудників та пройдисвітів. Однак він поступово вписується в соціальний контекст і почувається в критикованих раніше умовах досить комфортно.

Знаковою тенденцією для англійської літератури став розвиток і трансформація фентезі. Маргінальний ще кілька десятиліть тому, у 50-х роках ХХ століття жанр набуває й утримує неабиякий вплив на світову культуру. Це відбувається значною мірою завдяки творчим здобуткам **Джона Роналда Руєла Толкіна** (1892 - 1973 рр.), зокрема сазі “Володар перснів”. Нездоланний інтерес до артефактів раннього Середньовіччя, романтики битв, мандрів, перетворень і чудес створив цілу субкультуру, у межах якої часто дорослі інтелектуали, озброївшись мечами й луками, розгортали імпровізовані театральні дійства й бойовища. Дивовижна інтелектуальна гра оксфордського

професора, реалізована в епопеї, спрямована на моделювання унікальної мовної реальності.

Біографія митця не вирізнялася особливими подіями. Народився в ПАР у родині банківського службовця, турботами матері, що рано овдовіла, отримав гарну освіту й набув глибокої релігійності. Захоплення лінгвістикою (вивчав давні мови) та міфологією переросло у Дж. Толкіна в прагнення створити штучну мову. У 1911 р. він вступив у Ексетер-коледж Оксфордського університету. Брав участь у Першій світовій війні. Став наймолодшим професором англосаксонської мови й літератури. На початку 50-х років ХХ століття митець подав до редакції роман-епопею "Володар перснів", у якому продовжилася оповідь про пригоди хороброго хоббіта в дивовижному світі Середзем'я.

Книга спричинила справжній бум. Її переведено більш ніж як на 30 мов і видано мільйонними тиражами. У передмові до трилогії письменник зауважив, що роман є необхідним фоном для історії ельфійських мов. Світ, змодельований автором, надзвичайно конкретний і рельєфний. У ньому ретельно виписано побут, культуру, історію, географію світу т.з. "Третьої ери існування". При цьому у романі часто зустрічаються згадки про "попередні часи", завдяки чому розширюються кордони оповіді. Серед домінант стилю Дж. Толкіна дослідники відзначають "стрункність композиції, талановите нанизання подій, тонкий і добрий гумор та певний відсоток патетики"⁹.

---

⁹ Козій О. Білі плями на золотому персні: до питання про композиційну будову та образи роману Дж. Р. Р. Толкіна "Володар перснів". *Наукові записки КДПУ*. Серія: Філологічні науки /мовознавство/. Кіровоград : КДПУ, 2012. **Вип. 105(2)**. С. 90.

Визначною постаттю в англійському літературному просторі 40-50-х років ХХ століття був **Вільям Голдінг** (1911 - 1993 рр.). Він почав літературну діяльність у 30-х роках, закінчивши Оксфорд. В. Голдінг спочатку працював у соціальній сфері. У цей час він писав п'єси, які сам і ставив в одному із невеликих аматорських лондонських театрів. Під час Другої світової війни письменник служив у флоті й закінчив військову кар'єру командиром невеликого військового корабля. В. Голдінг брав участь у висадці союзників у Нормандії. Після демобілізації повернувся до викладацької діяльності, зосереджуючи коло своїх наукових інтересів на давньогрецькій мові. Митець продовжує свої літературні спроби і вже в 1954 році пропонує видавництву "Фейбер енд Фейбер" перший варіант роману "Володар мух". Роман стає справжнім бестселером у Британії. А вже через рік твір вийшов друком у Сполучених Штатах і був перекладений на кілька європейських мов.

Літературно-критична рецепція творів В. Голдінга не завжди була схвальною, попри всю славу автора. Щойно черговий роман з'являвся у світ, реакція на нього коливалася від дифірамбів до несприйняття, а подекуди й відвертої ворожості чи скепсису щодо майстерності автора.

Попри те що сам В. Голдінг заперечував свою приналежність до філософії екзистенціалізму, він одним із перших у повоєнній літературі занурився у вивчення універсальних проблем буття, природи зла в людині і суспільстві, прагнув осмислити шляхи розвитку людства. Як і більшість його творів, "Володар мух" має притчовий характер: на тлі відносно простих сюжетів розгортається глобальна світоглядна дискусія. Образи й мотиви творів митця переважно архетипічні, концептуальні й багатопланові.

Особливості прози В. Голдинга:

- сюжет, характери персонажів, художні засоби підпорядковані реалізації провідної філософської ідеї;
- інтелектуальна схема раціонально виважена;
- психологічний стан персонажів умотивований та відтворений із великою майстерністю;
- система повторів.

Складна метафорична основа творів В. Голдінга уможливорює різні трактування. Його притчі, як правило, не пропонують готових рішень, не дають категоричних відповідей на питання доби. Вони можуть викликати сумніви, спровокувати на категоричні заперечення, але нікого не залишають байдужими. Книги митця мають потужний інтелектуальний, моральний, духовний потенціал. Вони збуджують уяву, змушують замислитися над складними питаннями буття.

Практичні та творчі завдання

1. Узагальніть висновок письменника щодо майбутнього людства. Порівняйте фінальну сцену роману В.Голдінга "Володар мух" з фіналами роману А. Камю "Чума", К. С. Льюїса "Хроніки Нарнії".
2. Окресліть спільні й відмінні риси наукової фантастики, фентезі, казки.
3. Який жанр характеризується "<...> розвинутістю та завершеністю історії, яку розповідає автор, може містити кілька сюжетних ліній, а також складні сюжетні ходи, часто пропонує читачеві вигадані

світи, котрі кардинально відрізняються від нашого власного і є абсолютно неможливими з наукової точки зору”¹⁰.

4. Підготуйте сценарій анімаційного фільму на одну з тем:
  - Ельфійська культура у творчості Дж. Толкіна;
  - Утілення вселенського зла в романі Дж. Толкіна “Володар перснів”;
  - Мотив подорожі як засіб самопізнання: боротьба Фродо із власною тінню (за циклом романів Дж. Толкіна).
5. Складіть невелике есе на тему “Estel” (*Estel* (сандорін) — остання надія, що залишається, коли ніякої надії вже немає, переконаність, що світ не створений для страждань), апелюючи до тексту роману Дж. Толкієна.
6. Описати кросенс на тему: “Братство перснів”.

---

¹⁰ Рязанцева Т. Толкін і всі-всі-всі. Літературознавці Академії – про фентезі як метажанр і вигадку як засіб пізнання реальності. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3288>

7. Вставте потрібні слова в наведені висловлювання

..... – це сучасний літературний жанр, що базується на застосуванні та комбінуванні казкових і міфологічних мотивів. .... впливає не лише в літературний процес, але й на тенденції в розвитку світової культури в цілому. Він сформувався у сучасному вигляді ..... століття і став тенденцією в багатьох інших видів мистецтва, зокрема .... До того часу жанр .... не виділявся у літературознавстві, та сам термін «.....» не використовувався, а тому дослідники досить довго розглядали його як окрему частину жанру .....

8. Проаналізуйте один із романів В. Голдінга. Заповніть таблицю:

Рік написання	
Жанр	
Композиція	
Тема	
Проблеми	

9. Обґрунтуйте авторський вибір різновиду оповідної стратегії роману “Володар мух”.

Різновиди притч	ПРИТЧА-МОНОЛОГ	розповідь як власне переконання
	ПРИТЧА-ДІАЛОГ	нейтральна позиція стороннього спостерігача
	ПРИТЧА-ЗАПИТАННЯ	пошук відповіді на відоме або вічне запитання

10.З'ясуйте, який інший зміст може бути прихований під притчевим образом (пошук амбівалентної / бінарної образної пари у тексті або підтексті).

11. Використовуючи схему, проаналізуйте жанрові особливості роману В. Голдінга "Володар мух".

буквальний зміст	підтекст	узагальнення	етичне й естетичне значення
очевидне	протилежність очевидному	альтернативне рішення твору	перегляд своїх переконань через здивування

12. Довести, що образи-символи є "ключами" підтексту й носіями провідної ідеї твору. Обґрунтування зробити у вигляді таблиці

образ-символ	потрактування	цитата
окуляри		
вогонь		
мушля		
маска		
острів		
одяг		
звір		

13. Відтворіть етапи етичної регресії персонажів роману В. Голдінга "Володар мух".

14. Змоделюйте сценарій цифрового наративу "Страх", спираючись на художні факти роману "Володар мух".

15. Використовуючи застосунки на кшталт MindMeister уклаїть ментальну карту “Образи-персонажі роману В. Голдінга “Володар мух”. Окресліть соціальні схеми, які репрезентують ці персонажі.

16. Назвіть персонажі, характеристики яких наведено:

- “То була група хлопчиків, одягнутих у дивний, ексцентричний одяг; вони йшли нога в ногу двома рівнобіжними колонами <...> Хлопець, який ними командував, був одягнений так само, але кокарду мав на шапочці золоту... командир пішов уперед, <...> зі світла опинився майже у цілковитій темряві”;
- “Ясноволосий хлопчик у шкільному светрі та сірій сорочці <...> обережно спускався зі скелі й пробирався до лагуни. <...> підтягнув шкарпетки різким автоматичним рухом, що на мить уподібнив джунглі до котрогось із англійських графств”;
- “...вирізняв спокій, з яким він сидів, зріст і приваблива зовнішність, найдужче ж, хоч і найнезбагненніше, переконував рїг. Той, хто сурмив у нього, тепер сидів з цим тендітним предметом на колінах, чекаючи на їхню ухвалу, був істотою незвичайною”;
- “У м'язах його рук грала сила; влада огорнула плечі й щось нашіптувала на вухо, наче мавпа”;
- “Вода рушила далі і одягнула жорсткі патли <...> світлом, висрібливши овал обличчя. Дивні істоти з очима і димними шлейфами, що горять, метушилися навкруги голови <...> Поволі, в бахромі цікавих блискучих істот <...> попливло у відкрите море”.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема заняття: Нонконформізм в літературі США середини ХХ століття: генеза різновекторних естетичних пошуків. Проза Дж. Селінджера

Мета заняття:

Вивчити особливості розвитку літератури США другої половини ХХ століття, поглибити знання студентів про творчість Дж. Селінджера; удосконалити навички аналізу художніх творів названих митців у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

нонконформізм, літературна традиція, фантастика, епос, контркультура, бітництво, альтернативна проза, чорний гумор, антиутопія.

Питання для обговорення:

1. Розвиток літератури США повоєнної доби в загальноісторичному контексті.
2. Нонконформізм середини століття. Культура бітників: мотив “великої американської подорожі” у творчості Д. Керуака.
3. Антологія чорного гумору в американській літературі середини ХХ століття. Кін Кізі “Політ над гніздом зозулі”: роль і значення наратора, образ Брума Бромдена.
4. Повість Дж. Д. Селінджера. “Над прірвою в житті” як відображення філософії молодіжного протеста:
  - світоглядні пошуки Голдена Колфілда. Підліткова психологія і нонконформізм;
  - проблема самотності у творі;
  - критика суспільства споживання;

- специфіка оповідної манери автора.
5. Елементи теорії “дхвана-раса” в оповіданнях Дж.-Д.Селінджера.

Рекомендована література:

- Бессараб О. В., Постолова І. В. Специфіка розвитку американської літератури другої половини ХХ століття (1940–1990). URL : <http://www-philology.univer.kharkov.ua>
- Гречуха Л.О. Творчість Вільяма С. Берроуза в контексті літератури бітництва та школи “чорного гумору”. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. наук. пр.* Черкаси: ЧДТУ, 2003. Число сьоме. С. 26 – 29.
- Денисова Т.Н. Экзистенциализм и современный американский роман . Київ, 1985.
- Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття . Київ : Довіра, 2002.
- Еременко О. В. Дж. Селінджер. «Над прірвою у житті. Тринадцятий апостол? Образ головного героя роману з погляду літературознавця . *Всесвітня література в сер. навч. закл. України.* 2000. № 4. С. 56-58.
- Конєва Т. М. «Безодня, в я яку ти летиш...»: Матеріали до вивчення роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті» *Зарубіжна література в навчальних закладах.* 1998. №5. С. 47-48.
- O' Sullivan E. *Comparative Children's Literature.* N. Y., London: Routledge, 2005. P.51.

Науковий коментар

Подолавши економічну депресію на початку 40-х років ХХ століття, США перетворилася на надпотужну в економічному та

політичному плані державу: на тлі зруйнованої в інших країнах - інтенсифікована промисловість, замість безробіття - дефіцит робочої сили, інфляція - ріст курсу національної валюти. Стрімко зростав добробут населення, що стимулювало формування масової культури, зорієнтованої на задоволення потреб населення. Ця тенденція спричинила деперсоніфікацію культури та масовий конформізм.

Конформізм - це пасивне, пристосовницьке прийняття готових стандартів у поведінці, безапеляційне визнання існуючих порядків, норм, правил, схиляння перед авторитетами¹¹.

Уже на початку п'ятдесятих років ХХ століття розгортаються перші дискусії щодо сенсу масової культури. Конформістські настрої підтримувався урядовими інституціями. Так, комісія сенатора Дж.-Р. Маккарті, започаткована на початку 30-х років як інструмент боротьби з антиамериканськими настроями, притягувала до відповідальності всіх інакомислячих. У 1947 році на комісію Конгресу з Голівуду було викликано 43 діяча кіноіндустрії (режисери, актори, сценаристи). І це був лише початок. Протягом кількох років створювалися "чорні списки" представників кіноіндустрії, літераторів, журналістів. У результаті більш ніж 300 митців були змушені змінити професію або працювати під псевдонімом.

Настрої, які панували під час середини століття (mindcentry) характеризувалися пануванням соціальної пасивності, конформізмом та консьюмеризмом.

Консьюмеризм - (англ. consumer — споживач) рух громадян та діяльність державних органів управління, що спрямовані на захист прав споживачів.

---

¹¹ Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?>

Утворений в 40-х роках субкультурний рух бітників (з англ. сленгового beat - "пошарпаний", "втомлений") став джерелом протестних настроїв у молоді. Аудіальним супроводом бітництва був джаз, зокрема його різновид "боп", який декларував незалежність виконавця та його право на спонтанність. Назву рухові дав Дж. Керуак: "beat generation" - "розбите покоління". Дж. Керуак, А. Гінзберг та В. Берроуз декларували відчуженість від соціуму, норм традиційної моралі, філософські мандри. "Треба, щоб світ заповнили мандрівники з рюкзаками, які відмовляються коритися загальній вимозі споживання продукції, за якою люди змушені працювати заради привілею споживати увесь цей непотріб, який насправді їм ні до чого," - стверджував Дж. Керуак¹².

Бітники спрямовували молодь на протистояння усталеним порядкам. Відтак форми бунту ними обиралися вкрай радикальні: нетрадиційна сексуальна орієнтація, наркотики, дзен-буддизм, шокуючий натуралізм тощо.

Дж. Керуак написав програмний твір бітництва - роман "На дорозі", де відтворив основні концепти нонконформної світоглядної системи руху. Автор написав твір у вигляді сувою паперу довжиною 36 метрів, ігноруючи розділові знаки та правопис. Таким чином Дж. Керуак намагався увиразнити відчуття руху, динамічність буття, свободу творчості. Роман "На дорозі" показав американцям іншу Америку - неприкаяну, злиденну, безробітну. Ця книга є своєрідною філософською подорожжю, сумішшю потоку свідомості, наркотичних візій та занурення у глибини власної свідомості.

---

¹² Ковалевська Є. Бітники - перші неформали в житті та літературі. URL: <http://litakcent.com/2008/01/29/jevhenija-kovalevska-bitnyky-pershi-neformaly-v-zhytti-ta-literaturi/>

В. Берроуз, випускник факультету англійської літератури Гарвардського університету, вивчав медицину, антропологію. Демонстративно вибиваючись із стандартної життєвої колії, він починав свою кар'єру приватним детективом, барменом, дезинсектором, кур'єром. Автор знакового роману "Оголений сніданок" першим підняв у літературі табуйовані теми: наркотики, гомосексуальність, соціопатія тощо. У дебютному творі "Джанкі. Сповідь невинного наркомана" У. Берроуз відтворює власний наркотичний досвід.

Його твори вражали рівнем своєї креативності. Митець застосовував метод колажу: з книг чи газет автор нарізав фрагменти і рандомно їх розташовував, поєднуючи своїми поясненнями, роздумами, описами, характеристиками. Таким чином синтезуючи непоєднане, створювалася нова художня реальність.

"Метод нарізок" винайдено поетами-авангардистами початку ХХ століття. Трістан Тцара на одному з літературних вечорів створював поезії, дістаючи слова зі шляпи. Цей спосіб також покладено в основу техніки семплірування в музиці.

А. Гінзберг (1926 - 1997 рр.), навчаючись у Колумбійському університеті на юридичному факультеті (мріяв захищати права гноблених), зблизився з У. Берроузом і Дж. Керуаком. Разом з іншими представниками "розбитого покоління" він активно шукав себе, розширюючи рами свідомості за допомогою алкоголю та галюценогенів. Знакова для бітників книга - психоделічна поема "Виття" спричинила сенсаційний суспільний і мистецький резонанс. Книга вважалася непристойною, через що її видавця Л. Ферлінгетті було притягнуто до суду. Судове провадження завершилося перемогою А.Гінзберга і

контркультури в цілому: видавця звільнили, тираж випустили у продаж, поет набув статусу гуру епохи.

Митець стверджував, що поему написано під впливом “почутого нізвідки” голосу У. Блейка, автора вірша “Соняшник”. А. Гінзберг наполягав, що так Бог озвучив йому суть буття і доручив бути голосом покоління. Усвідомлення цієї супер важливої місії змушувало митця наступні п'ятнадцять років страждати від страху втратити дар і відчайдушно доводити, що “все є поетичною оголеністю”.

Естетика “розбитого покоління” активно критикувалася сучасниками. Бітників вважали анти-інтелектуальними і грубими, а їх розгульний спосіб життя небезпечним для суспільної моралі. Попри недовгий час існування біт-руху вдалося серйозно вплинути на американське суспільство. Вони змогли:

- істотно розширити розуміння прийнятного в літературі;
- зуміти зруйнувати межі цензури, впливати на читацькі смаки;
- ввести моду на індійську та східну філософію, привернути увагу суспільства до проблем екології і навколишнього середовища;
- подолати формалізм модерністів;
- зробити літературні експерименти нормою сучасної творчості.

Бітники зникли так само швидко, як і з'явилися, але їх художній бунт можна вважати успішним.

Джером Девід Селінджер (1919 – 2010 рр.), автор бестселеру, який у 1973 році часопис American School Board Journal назвав «найбільш цензурованою книгою в США»¹³.

У творі змальовано героя, який протистоїть соціуму, просякнутим «**phony**» (нещирість, лицемірство). Події, зображені у творі, тривають

---

¹³ J. D. Salinger's The Catcher in the Rye (Bloom's Modern Critical Interpretations). – New York: Infobase Publishing, 2009. – 216 p.

протягом трьох днів. **Голден Колфілд** намагається рухатися проти течії, “випадаючи із системи”. Його досвід досить травматичний. За короткий відрізок часу відбувається еволюція персонажа: його погляди трансформуються від нігілістичних до гуманістичних.

Назва твору часто розкодовується як прірва між світами дорослого й дитини. Однак, її смислове поле видається більш широким: прірва як ізоляваність соціума й індивідуальністю, прірва як втрата любові й чесності тощо.

Практичні та творчі завдання

1. Створити інтерактивний плакат, використавши ресурси Glogster, Thing Link, H5P тощо, на тему: “Розвиток американської літератури повоєнної доби в загальноісторичному контексті. Нонконформізм середини століття. Культура бітників”.
2. Використовуючи онлайн-застосунки, створити ментальну карту на тему: “Надхненники біт-покоління”.
3. Розглянути ілюстрації й описати типового представника бітництва.

4. З'ясувати сутність методу колажу, який застосовував У. Берроуз, створюючи роман "Оголений сніданок". Змоделюйте власну мікро-історію, залучаючи наведені нижче тексти.

У чому сила художньої літератури як виду мистецтва

У нашому житті література відіграє визначну роль. З дитинства до похилого віку людина живе нібито у взаємодії двох світів – повсякчасної дійсності та художньої літератури. У літературних образах і подіях ми намагаємося виявити повсякденне, звичне, а от реальні стосунки ми часто будуємо на прикладах ідеальних героїв і величних почуттів з прочитаних творів. З них ми пізнаємо життя, вчимося споконвічним духовним цінностям, знаходимо відповіді на свої численні питання.

Далеко не кожний з нас мав можливість жити бурхливими літературними пристрастями, але майже всі ми неначе доторкнулися до них, одержали про них уявлення і відчували в душі щось схоже, коли читали про хвилювання й страждання героїв книг. Саме у світі цих героїв, створених

митцями слова, життя постає перед нами не тільки таким, яким воно є у дійсності, але й таким, яким воно може і повинно бути.

Тисячоліттями людство виробляло та удосконалювало моральні норми та ідеали прекрасного. Все це, неначе у дзеркалі, відбивається у творах художньої літератури. Кожна епоха накладала свій відбиток на систему моральних цінностей суспільства, а література, увібравши їх, доносить до читача¹⁴.

5. Відтворити у формі ментальної карти структуру циклу про Гласів Дж. Селінджера.
6. Укласти словник сленгу, уведеного бітниками.
7. Прочитайте оповідання Дж. Селінджера “Френні” у перекладі

Юрка Покальчука і заповніть таблицю

тема твору	
проблематика	
композиція	
система персонажів	
історія створення	

8. Які соціодуховні системи протиставляються в оповіданні Дж. Селінджера “Чудовий день рибки-бананки”?
Проаналізувати особливості психології персонажів, що ці системи репрезентують.
9. Описати зовнішність персонажів повісті Дж. Селінджера “Ловець у житі”. Як виглядали Голден, Саллі, Фібі, Моріс та ін.? З
якими соціальними типами їх можна співвіднести?

¹⁴ У чому сила художньої літератури як виду мистецтва. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/sochin/printout.php?id=1&bookid=46>

10. Як у повісті Дж. Селінджера “Ловець у житі” реалізовано конфлікт “мовчазного покоління” й “розбитого покоління”

11. Доповніть наведену інформацію, вставивши потрібні за контекстом слова.

У повісті ..... “.....” від імені .....-річного підлітка ..... у вельми відвертій формі розповідається про загострене сприйняття американської дійсності й неприйняття стандартизованої моралі сучасного автору суспільства. Більш за все ..... боїться стати таким, як дорослі, пристосуватися до навколишньої неправди, тому він і повстає проти того, що здається йому “.....”. Автор працював над твором ..... років. Композиція твору ....., події розгортаються в ..... порядку протягом ..... днів. Епілог – знайомство з ....., зав’язка – ....., розвиток дії – ....., кульмінація – ....., розв’язка – .....

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5-6

Тема заняття:

Художня система та світоглядні орієнтири фантастики в літературі США. Творчий доробок Р. Бредбері.

Мета заняття:

З’ясувати особливості художньої організації та типологію фантастики в літературі США, поглибити знання студентів про творчість Р. Бредбері, Д. Кіза, Р.Баха; удосконалювати навички аналізу художніх творів названих митців у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

літературна традиція, фантастика, фентезі, епос, контркультура, бітництво, альтернативна проза, чорний гумор, антиутопія.

Питання для обговорення:

1. Надприродне, нереальне, чудове як етико-естетичні домінанти художнього поля фантастики.
2. Типологія фантастики в літературі США другої половини ХХ століття:
  - наукова фантастика як художнє випередження сучасного наукового знання;
  - моделювання на основі сучасних тенденцій неприйнятної для людства майбутнього в соціальній фантастиці (антиутопії);
  - фентезі як вираження не обмеженої нічим вільної фантазії.
3. Художній прогноз та соціальне моделювання у прозі Р. Бредбері: пост технократична утопія в романі "451 градус за Фаренгейтом".
4. Фантазійне начало в повісті "Кульбабове вино".
5. Поетика фантастичної новели Р. Бредбері.
6. Емоційно-вольові образи в романі Д. Кіза «Квіти для Елджернона».
7. Концепти гуманістичної філософії в повісті Р. Баха "Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон".

Рекомендована література:

- Михайлин І. Л. Відповідь Рея Бредбері на запити інформаційного суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Соціальні комунікації, 2016. № 9. С. 27-33.

- Райхерт К. «Критична теорія» Рея Бредбері в романі «451 градус за Фаренгейтом». *Вісник Львівського Університету*. Львів, 2020. № 29. С. 139-146.
- Яременко Н., Коломієць Н. Художній концепт «дитинство» у повісті Р.Бредбері «Кульбабове вино» *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2014. №3. С. 244-250. URL : https://journal.kdpu.edu.ua/world_lit/article/view/2098/1942
- Connor G. Spelunking with Ray Bradbury: The Allegory of the Cave in Fahrenheit 451. *Extrapolation*, 2004. No 4. Pp. 408-418.

Науковий коментар

Літературний процес другої половини ХХ століття характеризується потужним розвитком наукової фантастики. Саме в США цей жанр набув величезної популярності. Написані в цей період науково-фантастичні романи, повісті, новели здійснили значний вплив на світову культуру. Деякі дослідники стверджують, що, осмислюючи феномен наукової фантастики, слід брати до уваги те що це не специфічний жанр літератури, а окремий тип мислення.

За визначенням братів Стругацьких, **фантастика** - це опис світу, в який вводиться елемент очуднення (незвичайного, маловірогідного): неіснуюча техніка, повороти історії, унікальні властивості, якими наділений герой, магія тощо. Термін “наукова фантастика” (англійський аналог – science fiction) був уведений в обіг Х. Герисбеком у 1926 році. У фантастиці він виділяв дві частини: технологічну або інформаційну і казку – “фентезі”¹⁵.

---

¹⁵Г’юго Герисбек. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%>

Сучасна культура апелює до фантастики як оригінального синтезу інтелектуальних, естетичних та етичних домінант, здатних впливати на різні аспекти людського буття. Сучасність зіткнулась із найпотужнішими з часів Другої світової війни соціогуманітарними кризами: перманентні збройні конфлікти в різних регіонах землі, природні катаклізми, потоки біженців, демографічні зсуви тощо. Та найвагомішою складовими деформації стосунків у людській спільноті, на нашу думку, є зміна ментальної парадигми людства. У літературі фантастичного спрямування завдяки поліфункціональності творів відображено, і навіть з випередженням, у формі прогнозу, усі тенденції розвитку суспільного життя. Письменник-фантаст на сторінках своїх творів часто вирішує проблеми, з якими його сучасники часто ще й не стикалися: неоднозначні наслідки цивілізаційно-технічного розвитку, деструктивні тенденції особистісних змін, свідомого вибору людством шляхів розвитку цивілізації тощо.

Системним протестом проти “цивілізації споживання”, яка знеособлювала людину, можна вважати творчість **Рея Бредбері** (1920 - 1996 рр.). Митець з дитинства витісняє зі свого життя надбання технічного прогресу: відмовлявся від роботи в ремонтній майстерні, ніколи не сидів за кермом автомобіля, не користувався послугами авіакомпаній. Майбутній письменник народився в маленькому містечку Уокенген (штата Іллінойс) у збіднілій через економічну кризу родині. Йому було лише тринадцять, коли сім'я переїхала в Лос-Анджелес. Закінчивши школу, Р. Бредбері не зміг продовжити навчання в коледжі. Він працював у газетному кіоску й займався самоосвітою, щодня пропадаючи в бібліотеці, яку називав своїм університетом.

Перші твори Р. Бредбері вийшли друком у середині сорокових років. “Марсіанські хроніки” (1950 р.) зробили його відомим. Перше видання у м’якій обкладинці розійшлося накладом у 90000 екземплярів. Марсіанська сага написана під впливом творів Лі Брекетт, подруги митця, авторки фантастичних оповідань про цивілізацію Марса та сценаріїв до окремих епізодів “Зіркових воєн”.

Фантастика Р. Бредбері своєрідна. Автор зосереджує увагу не стільки на моделюванні новітніх технічних винаходів, скільки на ймовірних змінах у свідомості людини, що їх спричиняє “споживацька цивілізація”. Відтак, твори митця - це, у першу чергу, складна психологічна проза, насичена багатоплановим філософським змістом.

Світ у його творах здебільшого перебуває під загрозою знищення через засилля продуктів технічного прогресу. Моделюючи реальність у романі “451 градус за Фаренгейтом”, Р. Бредбері екстраполює тенденції, що проявляються в сучасній йому дійсності, на світ майбутнього. Автор акцентує на руйнівному впливі культури споживання з її нав’язливою рекламою, беззмістовним матеріалом, трансльованим по телебаченню, штучно облаштованим домашнім затишком будиночків за білими парканчиками.

Особливе місце у творчості Р. Бредбері займає тема дітей і дитинства. При цьому авторові не властиве замріяно-розчулене споглядання. “Вельд”, “Дитячий майданчик”, “Посмішка”, “Все літо наче один день” та ін. - ціла галерея неоднозначних, інколи навіть страхітливих жорстоких персонажів.

Однак, Р. Бредбері “<...>прагне осмислити процес становлення людини, проблеми, які її хвилюють, цінності життя, що допомагають відрізнити добро від зла, істину від неправди, світло від темряви. Таким

чином, складовими художнього концепту «дитинство» є, з одного боку, образи, що апелюють до реального світу, з іншого фантазійні образи, як своєрідний маркер «дитинності», створені в уяві оповідача. Головну нитку проблематики твору, що розкривається через сприйняття дитини, поступове осягнення-основних проблем людського існування, становить боротьба добра зі злом, життя зі смертю, творчого руху й пасивної статичності”¹⁶. У повісті “Кульбабове вино” окреслено низку нагальних проблем, що постають перед людиною в період дорослішання.

Українською мовою твори Р. Бредбері перекладали О. Терех, В. Митрофанов, Є. Крижевич, Л. Коломієць, А. Євса та ін.

Практичні та творчі завдання

1. Укладіть список літератури (10-15 джерел) за темою “Поетикальні особливості фантастики”, враховуючи наступні параметри:
  - джерела нові, створені після 2010 року;
  - список укладено в алфавітному порядку;
  - враховуються правила оформлення бібліографії.
2. Створити інтерактивний плакат, використавши ресурси Glogster, Thing Link, H5P тощо, на одну із тем:
  - Сюжетна організація повісті Р. Бредбері “Кульбабове вино”;
  - Бінарна опозиція “живе” - “неживе” в повісті Р. Бредбері “Кульбабове вино”;
  - Очуднення живої природи в повісті Р. Бредбері “Кульбабове вино”;

---

¹⁶ Коломієць, Н.Є. і Яременко, Н.В. 2014. Художній концепт «дитинство» у повісті Р. Бредбері «Кульбабове вино». *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. З, (Трав 2014). С.245.

- Проблема родинних зв'язків у повісті Р. Бредбері "Кульбабове вино";
  - Мотив дитинства в повісті Р.Бредбері "Кульбабове вино";
3. Створіть цифровий наратив (статичний чи динамічний на вибір студента) на тему: "«Обряди і традиції моєї родини»"
  4. Укладіть кроссенс по одному із оповідань Р. Бредбері. Зробити його саморозбір.
  5. Здійсніть компаративний аналіз повісті Р. Бредбері "Кульбабове вино" та кіноповісті О. Довженка "Зачарована Десна". Заповнити таблицю.

Мотиви	Р. Бредбері "Кульбабове вино"	О. Довженко "Зачарована Десна"
	<p>Дуглас помічає: «Із року в рік людина забирає щось у природи, а природа знову бере своє, і ніколи місто по-справжньому не перемагає, воно постійно в небезпеці; воно візьме косилку, величезні ножиці, місто підрізає кущі, обприскує отрутами шкідників, місто уперто пливе вперед, доки йому наказує цивілізація, але кожний дім от-от захлисне зелена хвиля і сховає назавжди, а коли-небудь з лиця землі щезне остання людина, і його ножиці й садові лопати перетворюються у прах»</p>	
	<p>«Обдавало то жаром пекельного вогню, то несподіваною хуртовиною цукрової пудри, і в цьому</p>	

	<p>унікальному кліматі творила бабуся, і погляд її очей був загадковий, ніби всі скарби Індії. Тисячорука, ніби індійська богиня, вона щось взбивала, змішувала, поливала жиром, розбивала, кришила, різала, солила, перемішувала»</p>	
	<p>«Стоячи у темряві біля відкритого вікна, він набрав повні груди повітря та щосили дмухнув. Вуличні ліхтарі миттю згасли, ніби цвіркуни на чорному полотні. Дуглас дмухнув ще раз, і в небі почали гаснути зірки»</p>	
	<p>«<...> угорнутий у непроглядний червоний дим, Дуглас лежав і слухав, як глухо ухкає його серце, і як повільно, поштовхами тече кров по його руках і ногах. Губи тяжкі, нерухливі. І думки також тяжкі і нерухливі, падають повільно і рідко одна за одною, ніби піщинки у лінивому пісочному годиннику»</p>	
	<p>«Разом з дідусем вони спустилися в підвал і, поки він обривав голівки кульбаб, дивилися на полиці, де застиглими потоками, закорковане в пляшках з кульбабовим вином, виблискувало ціле літо»</p>	

6. Враховуючи наведені в таблиці ознаки соціальної фантастики (антиутопії), проаналізуйте текст роману Р. Бредбері “451 градус за Фаренгейтом”.

зображення суспільства “із середини” з позиції людини, котра переживає конфлікт з державою	
соціальний абсурд і художній прогноз суспільству як головні задачі соціальної фантастики	
відтворення конфлікту людини і системи	
абсолютний страх, як структурний стрижень антиутопії	
квазі номінація: явища, предмети, процеси, люди отримують нові імена, причому семантика їх відрізняється від традиційної	
функціонування образів-символів, які увиразнюють сприйняття підтекстових пластів твору	

7. Змоделюйте шлях еволюції особистості Гая Монтега (роман “451 градус за Фаренгейтом”). Які важелі впливу на простежувані зміни, на вашу думку, є найбільш вагомими?
8. Напишіть есе на одну із тем, що є висловами Р.Бредбері:
- “Є злочини гірші, ніж спалювати книжки - не читати їх”.
  - “Ширше відкрий очі, живи так жадібно, наче за 10 секунд помреш. Намагайся здивувати світ. Він прекрасніший за будь-яку

мрію, створену на фабриці й куплену за гроші. Не вимагай гарантій, не шукай спокою – такого звіра немає у світі”.

- “Не має значення, що саме ти робиш; важливо, щоб все, до чого ти торкаєшся, змінювало форму, ставало не таким, як раніше, щоб в ньому залишалась часточка тебе. В цьому різниця між людиною, що просто стриже траву, й справжнім садівником”.
9. Створити інтерактивний плакат: “Кіноінтерпретація творчого доробку Р. Бредбері”.

10. Прочитайте оповідання У. Ле Гуїн . Дайте відповіді на питання:

- які риси притчі простежуються у творі?
- який психоміф покладено в основу сюжету твору?
- На який твір світової літератури екстраполюється зміст оповідання?
- у чому полягає наскрізна проблема оповідання?

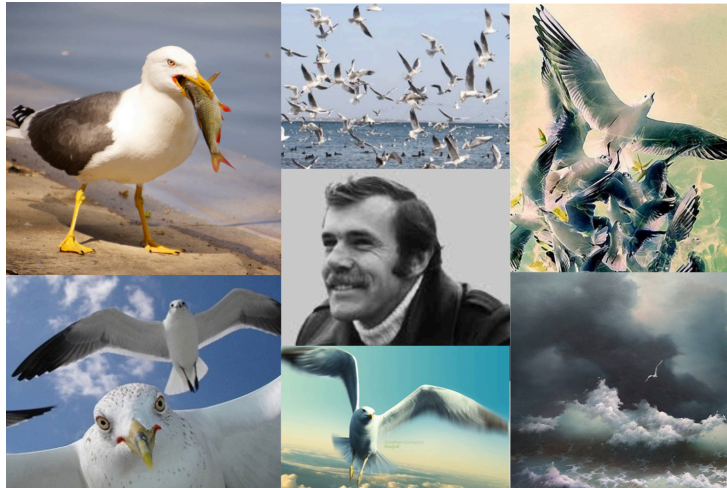
11. Напишіть есе на тему: “Чому Елджернон має отримати букет?”.

12. Створіть подкаст за творчістю Д. Кіза. Поміркуйте над такими питаннями:

- з якими труднощами стикаються люди з особливими потребами;
- чому Чарлі Гордон мріяв стати розумним;
- чи гарантує ментальна досконалість людині щастя;
- чому книгу Д. Кізі було вилучено зі шкільної програми і книгарень США?

13. Розгорніть смисловий ряд кроссенса

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

Тема заняття:

Традиції та ідея пошуку краси у творчості Ясунарі Кавабата

Мета заняття:

Вивчити поетикальні особливості прози Я. Кавабата, поглибити знання студентів про творчість митця; удосконалювати навички аналізу художніх творів письменника; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

традиція, інтровертивна література, самотність, “Дух Ямато”, школа дзен, інсайд, натяк, замовчування.

Питання для обговорення:

1. Соціокультурний контекст:

- “бум” японської культури й літератури в ХХ столітті, спричинений політикою “відкритих дверей”;
- вестернізація японської літератури в ХХ столітті.
- релігійне та світоглядне підґрунтя японської культури;

- витоки синтезу традиції і новаторства в японській культурі ХХ століття.
2. Я. Кавабата як виразник сутності японського світосприйняття: парадокси світосприйняття й етапи творчого шляху митця.
  3. Повість Я. Кавабати “Тисяча журавлів” як застереження про можливість втрати японських національних традицій.
    - жанрово-композиційна своєрідність повісті “Тисяча журавлів”;
    - система образів-персонажів твору, специфіка характеротворення;
    - естетика дзен у повісті;
    - предметні образи як форма реалізації Моно-но аваре (філософії “сумної гармонії речей”);
    - образи природи в повісті.

Рекомендована література:

- Дзюб І. Ясунарі Кавабата. Кавабата Ясунарі. Країна снігу; Тисяча журавлів : повісті. [пер. з яп. та післямова І. Дзюба]. 3-е вид. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. С. 257–261.
- Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гринчак Н. І. Література Сходу. Японія, Китай. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навчальний посібник. 3-е вид. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 220–234.
- Японська література: хрестоматія. Том III (XIX-XX ст.) / Упорядники: Бондаренко І. П., Осадча Ю. В. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 536 с.

Науковий коментар

Формування сучасної ідентичності Японії розпочалося в ХІХ столітті, коли західний світ відкрив для себе японську культуру. Тенденцію вестернізації (засвоєння західної світоглядної моделі) започатковано американською дипломатичною місією та представниками династії Мейдзі. Свідомо запозичуючи західні політико-економічні моделі (законодавча - за німецьким зразком, парламентська - за британським, військова та економічна система - за зразком західноєвропейських країн), Японія поступово переставала бути закритою країною Сходу та інтегрувалася в загальносвітове русло.

Після закінчення Другої світової війни відбулася повна переоцінка ціннісних орієнтирів країни, укладених в кінці ХІХ століття. Зокрема, 1 січня 1946 року відбулося “самопроголошення імператора людиною” й опубліковано указ про розбудову нової Японії. Згодом увійшла в дію нова Конституція Японії, у якій задекларовано пацифістську доктрину держави, повагу до прав людини, свободу слова, віросповідання. На зміну “духові Ямато” (національна доктрина) прийнято концепт “японського економічного дива”, утвердження ідеї “небаченої японської працелюбності”.

Японська література Нового часу розвивалася під впливом західноєвропейського письменства та традиції японського словесного мистецтва. Інтенсивно розгортався теоретико-літературний дискурс. Засвоюючи концепти літературно-критичної думки Заходу, японська література створювала оригінальні художні тексти з унікальною “внутрішньою логікою”, тематикою, технікою письма. Метою цих творів стало збереження традиційних етичних установок та естетичних маркерів національного мистецтва.

Повоєнна японська література зокрема представлена мистецьким доробком лауреата Нобелівської премії **Ясунарі Кавабата** (1899 - 1972 рр.). У творах письменника яскраво відтворено традиції японців. Автор акцентує на потребі збереження духовних надбань народу. Мистецькі пошуки Я. Кавабати закорінені в філософію дзен, буддистською школою, яка сприймає світ як неподільний, гармонійно цілий, відтак не аналізує, а переживає його. Художник спирається на принцип осяяння (інсайд), що полягає в утвердженні єдиного можливого шляху пізнання світу - інтуїції, а не ментально або сенсуально. Мистецтво дзен створює своєрідну естетичну комунікацію, спираючись на підтекст, апелює до таких прийомів, як замовчування, недосказаність, натяк.

Повість “Тисяча журавлів” (1951 р.) відзначений низкою премій. Твір написано в стилі “нарощування” новел. Автор видавав повість частинами в різних часописах. Повністю окремим виданням вона була надрукована в 1952 році.

Назва твору походить від традиції нанизування паперових журавликів задля здійснення мрій. Такі гірлянди уособлюють журавлиний ключ як одне ціле. У східних культурах образ журавля уособлює добробут, щастя родинну гармонію, вірність. Відтак його зображення можна часто побачити у святковому декорі, на святковому вбранні, посуді.

Практичні та творчі завдання

1. Існує чотири правила чайної церемонії: гармонія (ва), повага (кей), чистота (сей), спокій (секі). Створіть історію про атрибути чайної

церемонії. Поміркувати, чому цей обряд став провідним мотивом роману Я. Кавабати?

2. Чайна церемонія в культурі японців вважається мистецтвом життя, зведеним у культ. Її знання розцінюється як міра освіченості, духовної культури людини. Назвіть основні етапи процесу.
3. Створіть інтерактивний плакат, використавши ресурси Glogster, Thing Link, H5P тощо, на тему:
  - традиція і сучасність у романі Я. Кавабати “Тисяча журавлів”;
  - гармонія півтонів у романі Я. Кавабати “Тисяча журавлів”;
  - світ старих речей у творчості Я. Кавабати.
4. Розгляньте історію життя Я. Кавабати та змодельуйте хмару тегів.
5. Укладіть словник японізмів, наявних в українському перекладі повісті Я. Кавабати “Тисяча журавлів”. Поміркуйте, яку мету вони реалізують?
6. Напишіть есе на тему назви урочистої промови Я. Кавабати на врученні Нобелівської премії.
7. Опишіть образні функції складових предметного світу в повісті “Тисяча журавлів”. Як через них реалізується *моно-но аваре* (“сумна чарівність речей”)? Доберіть аудіо-візуальний супровід.
8. Укладіть кроссенс за повістю Я. Кавабати “Тисяча журавлів”. Розшифруйте його.
9. Прокоментуйте слова японського письменника Аоно Секіті:
“Кожного разу, коли я читаю твори Ясунарі Кавабати, я відчуваю, що навколо мене завмирають звуки, а повітря стає прозорим, чистим... Я не знаю інших творів, які здійснювали б на мене такий же сильний вплив. Це відбувається тому, що в ліричній прозі Кавабати немає нічого мутного і вульгарного”.

10. Перегляньте відео за посиланням . Створіть сценарій про унікальність чайної церемонії. Скориставшись функціоналом Canva та наданим текстуальним матеріалом, змодельуйте цифровий наратив.

Будували спеціальний чайний будиночок (тясіцу), використовували керамічний посуд, згодом була організована школа чайних церемоній. Чайний будиночок складався із єдиної кімнати, в яку вів вузький і низький вхід. Отож, щоби зайти в кімнату, потрібно було нагнутися в поклони. У минулому низький вхід не давав самураям входити на чайну церемонію з обладунками, тому зброю вони залишали за дверима. Це символізувало необхідність залишити за порогом всі турботи повсякденного людського життя, поринути у церемонію. Що ми, я більше ніж впевнений, сьогодні і зробимо.

11. Охарактеризуйте персонажів повісті. Доберіть ілюстративний матеріал, залучивши репродукції японських манг або гравюр.

Кікудзі Мітані	
Юкіко Інамура,	
Фуміко Оота	
Тікако Курімото	

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

Тема заняття:

Специфіка розвитку латиноамериканської літератури другої половини ХХ ст. Магічний реалізм. Творчість Х.-Л. Борхеса, Г.-Г. Маркеса

Мета заняття:

З'ясувати художні особливості магічного реалізму в літературі Латинської Америки, поглибити знання студентів про творчість Г.Маркеса; удосконалювати навички аналізу художніх творів у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

постмодернізм, ризома, алюзія, хаосмос, симулякр, інтертекстуальність, цитування, іронія, гра з читачем, пародія, карнавал, магічний реалізм, міф, літературна традиція, фантастика, епос, гумор, антиутопія.

Питання для обговорення:

1. Латинська Америка як унікальний культурний простір. Специфіка типу художньої свідомості: поєднання фольклорно-міфологічного та епічного начал.
2. Феномен магічного реалізму. Художні пошуки, досягнення та відкриття Ф. Андахазі, Х. Кортасара, Х.-Л. Борхеса.
3. Творчість Х.-Л. Борхеса.
4. Синтез західноєвропейських культурних традицій, місцевого і африканського фольклору в сучасній літературі країн Латинської Америки. Феномен "нового латиноамериканського роману" в літературі ХХ століття. Творчий доробок Г.-Г. Маркеса.
5. Художня концепція роману "Сто років самотності":
  - тематика,
  - жанрова поліфонія,
  - специфіка оповідної стратегії,
  - міфологічний час (поступальний та циклічний) і простір твору;
  - онтологічні проєкції роману.
6. Філософський вимір оповідання Г.-Г. Маркеса "Стариган з крилами".

Рекомендована література:

- Вінквіст Ч., Тейлор В. Енциклопедія постмодернізму. Київ: Основи, 2003. 503 с.
- Висоцька Р. Р. Новела «Вавилонська бібліотека» Хорхе Луїса Борхеса в контексті естетики літератури постмодернізму. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 29. С. 191-195.
- Ліотар Ж.-Ф. Стан постмодернізму / пер. з фр. Н.А. Шматко. Київ : Слово, 1998. 160 с.
- Падар Ю. А. Магічний реалізм і химерна проза: протистояння чи взаємодія? Львів : Діксі Пресс, 2000. 93 с.
- Покальчук Ю. В. Сучасна латиноамериканська проза. Київ: Наукова думка, 1978. 280 с.

Науковий коментар.

Поняття “магічний реалізм” у науковий дискурс увійшло в 1925 році завдяки напрацюванням німецького мистецтвознавця Ф.Роха. Дослідник спостерігав за специфікою відтворення живописцями нової реальності шляхом зміщення перспективи та викривлення зображуваного простору. У літературознавстві поняття “магічний реалізм” вперше актуалізовано відносно творчості гватемальського письменника, лауреата Нобелівської премії М.-А. Астуріаса. Письменник прагнув познайомити світ із своєрідністю світосприйняття індіанців. Подібну мету, поєднати міфологічний світ і реальність, ставив перед собою й А. Карпентьєр. У 1955 році А. Флоресом в есе “Магічний реалізм в іспано-американській фантастиці” вивчено

творчість Х.-Л. Борхеса. З часом термін почав активно застосовуватися на позначення нового типу відбиття художньої реальності.

У літературі магічний реалізм постає як мистецька течія, де проявляються два плани реальності: видима, проявлена і така, що потребує залучення інтуїції, фантазії. З одного боку (за Ю. Борєвим) у творах правдиво і переконливо відбивається “життя у формах життя”, з іншого - увага зосереджується на чарівних, сповнених містичного і сакрального смислу епізодах. Найяскравіше магічний реалізм реалізувався в прозі Латинської Америки.

Класичний південноамериканський “магічний реалізм” характеризується наступними рисами:

- герої - переважно корінне населення континенту, виразники латиноамериканської самобутності, відрізняються від європейців типом мислення та сприйняттям дійсності;
- у книгах латиноамериканських письменників наявні фантазійні елементи;
- художній світ зорієнтований на систему латиноамериканської міфологічної колективної свідомості;
- міф, що є фундаментом твору, не інтелектуальний, а чуттєвий, не має розриву історичного часу, подібного західноєвропейському (античність-сучасність);
- час і простір викривлені, споглядаються крізь призму міфологічного світогляду;
- трансформовано комічне: сміх колективний, виступає своєрідною протитрутою страхів;
- використовується система символіки чисел, кольору, предметних образів.

Практичні та творчі завдання

1. Укладіть список літератури (10-15 джерел) за темою “Особливості художньої організації творів магічного реалізму”. Слід враховувати параметри:

- джерела нові, створені після 2010 року;
- список укладено в алфавітному порядку;
- враховуються правила оформлення бібліографії.

2. Укладіть таблицю

Риси магічного реалізму в романі Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності”

герої переважно виразники латиноамериканської самобутності, які відрізняються від європейців типом мислення та сприйняттям дійсності.	
трансформовано комічне: сміх колективний, виступає своєрідною протиотрутою страхові	
час і простір викривлені	
міф, що є фундаментом твору, не інтелектуальний, а чуттєвий, не має розриву історичного часу, подібного західноєвропейському (античність-сучасність)	
художній світ зорієнтований на систему латиноамериканської міфологічної колективної свідомості	

у книгах латиноамериканських письменників наявні фантазійні елементи, які реалізуються в елементах буденності.	
використання символіки чисел кольорів, предметів тощо	

3. Створіть інтерактивний плакат, використавши ресурси Glogster, Thing Link, H5P тощо, на одну із тем:
  - Світ роману Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності”;
  - “Макондо - селище великих дітей”;
  - “На межі світів”.
4. Укладіть ментальну карту “Родина Буендіа” (за романом “Сто років самотності”).
5. Поміркуйте, як у романі Г.-Г. Маркеса реалізовано концепт “самотність”. Напишіть есе.
6. Залучивши функціонал графічних застосунків на кшталт Canva або Crello змодельовати колаж, який міг би стати обкладинкою роману Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності”. Обґрунтувати свій вибір візуального контенту.
7. "Ми - мирний народ, у нас ще ніхто своєю смертю не помирав, ми все зробили самі: заснували поселення, проклали дороги і ніколи не турбували уряд, і нас ніхто не турбував. Не для того ми будували Макондо, щоб перший-ліпший наказував, як нам чинити. <...> І мій дім залишиться білим, як голубка", - заявляє персонаж роману Г.-Г. Маркеса. Хто це? Як його характеризують наведені слова?
8. У промові під час вручення Нобелівської премії Г.-Г. Маркес сказав, що кожен письменник має відповідати за те, що пише

утопію, в якій “<...> ніхто не зможе вирішувати за інших, як їм вмирати, де любов буде справжньою, а щастя – можливим, і де народи, приречені на сто років самотності, знайдуть, зрештою, право на життя”. Як ця позиція митця реалізувалася в романі “Сто років самотності”? Поміркуйте, чому промова називалася “Самотність Латинської Америки?”

9. Розкрити зміст концепту “самотність” в романі Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності”. Аргументувати роздуми текстуальним матеріалом.
10. Напишіть альтернативний фінал оповідання “Стариган з крилами”. Доберіть аудіовізуальний контент суголосний вашій ідеї.
11. Наведіть 8-10 аргументів, які пояснюють причини того, що роман Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності” в рейтингу “100 найкращих книг усіх часів журналу Ньюсвік” на перших позиціях.
12. Доведіть, що роман Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності” справедливо вважається романом-міфом, романом-притчею, сімейною хронікою, інтелектуальним романом.
13. Перегляньте сюжет Євгена Стасіневича за посиланням . Укласти 10-12 питань за темою виступу.
14. Оповідання Л.-Х. Борхеса “П’єр Менар, автор “Дон Кіхота, у якому головний персонаж створює інтерпретаційну модель класичного твору, вважається передтечею постмодернізму. П’єр Менар прагне, пропустивши через призму власного світосприйняття “розмиті часом і байдужістю” спогади про прочитану в підлітковому віці книгу Сервантеса, створити власний художній твір. Поступово тексти першоджерела і

новотвору почали збігатися. Та герой все ж помітив суттєву відмінність. У чому вона полягала? Яку роль у творі відіграє парадокс?

15. У живописі магічний реалізм маркується як “постімпресіонізм” - художня течія, яка інтегрує реальність і абстракцію. Серед найвідоміших представників варто назвати М. Чюрльоніса, М. Шагала, А. Олбрайта та інших. Розгляньте наведені репродукції. Які візуальні прийоми актуалізують митці для створення цілісної художньої моделі? Що саме перегукується з літературними зразками магічного реалізму? Наведіть приклади.

М. Чюрльоніс, “Рай”¹⁷

М. Шагал, “Я і моє село”¹⁸

¹⁷ Чюрльоніс М. Рай. URL: <https://jyvopys.com/raj-mikaloyus-chyurlonis/>

¹⁸ Шагал М. Я і моє село. URL: https://artchive.ru/marcchagall/works/224782~Ja_i

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

Тема заняття:

Стильові доміанти постмодернізму в літературі кінця ХХ ст. Семіотична багаторівневність постмодерної прози. У. Еко «Ім'я троянди», П. Зюскінд «Парфуми»

Мета заняття:

Окреслити стильові особливості постмодернізму, поглибити знання студентів про творчість У. Еко, П. Зюскінда; удосконалювати навички аналізу художніх творів митця у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

постмодернізм, ризома, алюзія, хаосмос, симулякр, інтертекстуальність, цитування, іронія, гра з читачем, пародія, карнавал.

Питання для обговорення:

1. “Суспільство споживання”, “суспільство самотників”, “інформаційне суспільство” - смислове наповнення поняття. Епоха постмодерна у визначеннях західних філософів (Ж. Ліотар, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда).
2. Постмодернізм як теоретико-літературний концепт. Риси напряму.
3. Філософські, етичні та естетичні погляди У. Еко.
4. Особливості жанру інтелектуальної прози у романі “Ім'я троянди”. Назва твору та її смисл. Проблема оповідача у творі.
5. Роман про Середньовіччя як космологічна структура. Інтертекстуальність роману “Ім'я троянди”. Метафізика детективу. Мотив лабіринту. Іронія, метамовна гра, подвійне кодування, числова символіка у творі.

6. Реалізація філософсько-естетичних засад постмодернізму в романі П. Зюскінда "Парфумер". Текстуальна та інтертекстуальна площина роману. Образ митця. Символічний сенс детективної інтриги.
7. Проблематика роману: краса і зло, влада митця і мистецтва, пошук досконалості. Гротескно-іронічна метафора мистецтва. Концепт "парфуми".

Рекомендована література:

- Астаф'єв О. Інтертекстуальність як літературна стратегія. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 5-7.
- Бегун Б. Превратности парфюмерного искусства, или Апология и крах маргинализма: П.Зюскинд «Парфюмер». *Вікно в світ*. 1999. С.162-185.
- Бербенець Л. Аромат як метафора тексту. *Слово і час*. 2009. № 11. С.28-38.
- Білоцерківець Н. Геніальна компіляція. *Всесвіт*. 1993. №11-12.
- Біловус Л. Теорія інтертекстуальності: становлення понять, тлумачення термінів, систематика. Тернопіль: Вид-во Стародубець, 2003.
- Вінквіст Ч., Тейлор В. Енциклопедія постмодернізму. Київ: Основи, 2003. 503 с.
- Зубрицька М. Дискурс обмеженої і необмеженої інтерпретації: Дискусії навколо роману У.Еко «Маятник Фуко». Еко У. Маятник Фуко. Львів, 1998.
- Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: по той бік різних боків. *Тема*. 2002. №1. С. 2-22.

- Мартинова Н. Аналіз ключових образів в романі «Ім'я троянди». *Філософія культури та мистецька практика*. 2018. № 7. С. 112-120.
- Нев'ярович Н. Справа Хорхе, або де вихід з лабіринту? Урок-розслідування за романом У. Еко „Ім'я троянди". *Відкритий урок*. 2002. № 13-14. С. 88-92.
- Помазан І. О. Історія зарубіжної літератури 20 століття. Харків : Вид-во НУА, 2010. 256 с.
- Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : постмодерний період : навч. посіб. КИЇВ : ВЦ Академія, 2008. 248 с.
- Annmary Paul. Umberto Eco's The Name of the Rose as a postmodern gothic fiction. Bengaluru: KJ College, 2020. 56 p.

Науковий коментар

У 1917 році вийшла друком книга Р. Панвіца “Криза європейської культури”. У ній вперше використано термін “постмодернізм” і висунуто припущення, що світова культура досягла свого апогею. Однак сучасна інтерпретація терміну вперше була актуалізована аж у кінці 40-х у праці А. Тойнбі “Дослідження історії”.

Постмодернізм (лат. post – за, після, далі) як літературна течія виник у США та Європі в останню третину ХХ ст. Естетична природа цього явища - поєднання і органічне співіснування різних художніх систем¹⁹.

Спочатку цей термін залучався для позначення специфічних тенденцій в архітектурі та образотворчому мистецтві. З часом його актуалізує літературознавство.

---

¹⁹ Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007.

Філософською основою постмодернізму є суб'єктивізм, зорієнтований на протидію знеособленому споживацькому суспільству. Таким чином, смисловою домінантою напруму стає утвердження переваги індивідуального над колективним, унікального над системним, особистості над суспільством. Філософія постмодернізму розвинулася завдяки вченням Ж. Деріди, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотара. Світоглядним джерелом напруму було відчуття письменниками кінця історії та прагнення змоделювати унікальну концепцію світу. Філософським підґрунтям постмодернізму є теорія постструктуралізму, яка базується на спростуванні логоцентризму й апеляції до чуттєвого шляху пізнання (постмодерної чуттєвості), пошуці маргінальних зон свободи й критиці будь-якого обмеження, смислової ієрархії та універсальної істини. Філософія постмодернізму стверджує, що свідомість людини обмежена когнітивними й соціальними конструкціями, але несвідомі спонукання також важливі.

Етичний ідеал постмодернізму - інтелектуал без прив'язок і обмежень, "коментатор буття", розважливий спостерігач, спроможний на щирі почуття без раціональної оцінки.

Визначальними ознаками постмодернізму є:

- плюралізм, як ствердження, що ніякий художній погляд не може домінувати;
- відмова від канонів та авторитетів, вільне одночасно іронічне ставлення до класики та традиції;
- відсутність принципу замкнутості та жорсткості: переконаність у неможливості регулювати творчий процес конкретними передбаченими правилами;

- фрагментарність, як використання монтажу, колажів, заміщення метафор метонімією, увага до парадоксів, створення враження оповідного хаосу;
- багатоваріантність тлумачення: передбачення відсутності однієї, правильної інтерпретації твору;
- прагнення автора нівелювати власну присутність у творі, яке реалізується як маска автора або навіть смерть автора;
- іронія, пародійність, насмішкуватість, на межі легкого жарту та жовчного гострого трагіфарсу;
- плагіат та цитування як відверте запозичення, але з присутністю іронічних та пародійних елементів, з прагненням відмовитися від класичних для мистецтва понять оригінальності й автентичності;
- інтегрування елітарної та масової культур.

Як зауважено укладачами "Енциклопедії постмодернізму", "<...> постмодернізм - це не так стиль, як безперервний процес, процес одночасного розпаду та перетворення в межах безлічі мистецьких, культурних та інтелектуальних традицій"²⁰.

Отже, можна зробити висновок, що характерними особливостями постмодернізму як літературної течії є такі риси:

- текстоцентричність: все сприймається як кодоване послання, що його можна прочитати та інтерпретувати;
- цитованість: завдання автора зводиться до інтерпретації, переосмислення, доповнення смислів;
- інтертекстуальність: "ідеальний читач" повинен бути підготовленим, обізнаний із контекстом і освоювати наявні в тексті конотації;

---

²⁰ Вінквіст Ч., Тейлор В. Енциклопедія постмодернізму. Київ: Основи, 2003. 203с.

- багат шаровість тексту: залежно від ерудованості читач може декодувати інформацію з різних смислових шарів;
- відмова від логоцентричності: істина множинна, об'єктивної реальності при наявності безлічі суб'єктивних світоглядів множинна;
- "смерть автора" (народження скриптора): у тексті превалює не автор, а читач, оскільки саме останній наділяє текст певним змістом;
- іронія: ніщо не досконале, відтак до всього треба ставитися з гумором.

Знаковими персоналіями епохи постмодерну є У. Еко (1932 - 2016 рр.), П. Зюскінд (1949 р.), Дж. Фаулз (1926 - 2005 рр.), М. Павич (1929 - 2009 рр.), Х.-Л. Борхес (1899 - 1986 рр.) та ін.

Практичні та творчі завдання

1. Ж. Женнет у праці «Палімпсести: література у другому ступені» (1982) класифікує типи взаємодії текстів (інтертекстуальності) і виділяє:
  - *Власне інтертекстуальність* – співіснування в одному тексті одного чи кількох творів (як цитати, плагіату, алюзії, ремінісценції);
  - *Паратекстуальність* – відношення тексту до своєї частини – заголовка, епіграфа, вставної новели;
  - *метатекстуальність* – співвідношення тексту до свого передтексту;
  - *гіпертекстуальність* – пародійне співвідношення тексту з профанованими ним іншими текстами (стилізація, пародія, травестія, пастиш);

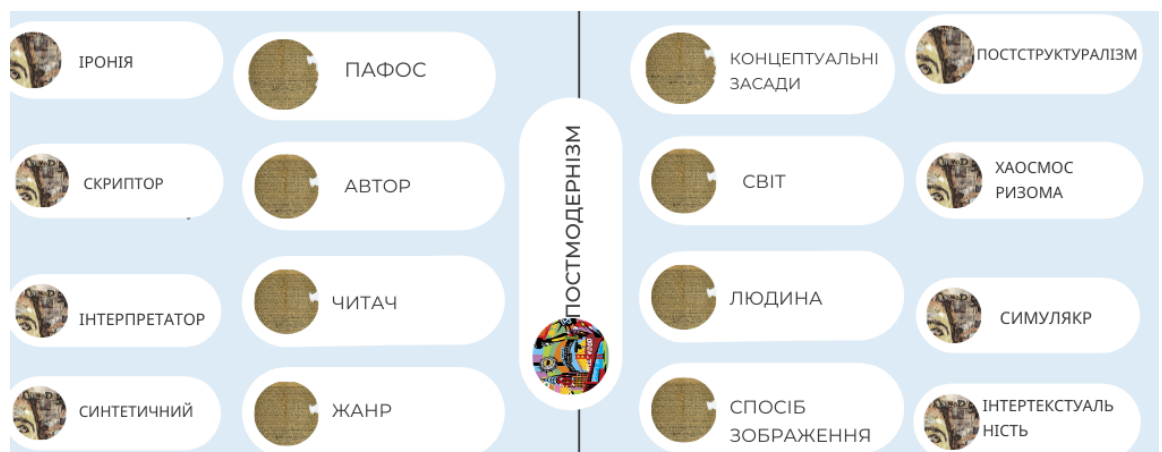
- *архітекстуальність* – жанрові зв'язки текстів, жанрові запозичення.

Навести приклади до кожного із наведених різновидів.

2. Систематизувати матеріал і створити ментальну карту: "Інтертекстуальність в романі У. Еко "Ім'я троянди".
3. Постмодернізм, крім маркерів різних видів мистецтва, залучає до художнього тексту й характеристики різних видів діяльності людини: технологічну, інноваційну тощо. Як цей принцип реалізувався в романі П. Зюскінда "Парфуми"?
4. Створити інтерактивний плакат "Риси постмодернізму в літературі" на матеріалі роману У. Еко "Ім'я троянди" або П. Зюскінда "Парфуми" (на вибір).
5. Іронія як провідна ознака постмодерного твору є складовою категорії інтертекстуальної гри і формою ставлення до світу, дає змогу розгорнутого діалогу, подолання прямолінійності й жорсткої ієрархічності.

Як у романі У. Еко "Ім'я троянди" вибудовано сценарій інтертекстуальної гри?

6. Користуючись наведеною нижче схемою, охарактеризуйте художню систему постмодернізму.

7. *“Назва повинна заплутувати думки, а не дисциплінувати їх. Заголовок “Ім’я троянди” виник майже випадково і підійшов мені, тому що троянда, як символічна фігура настільки насичена смислами, що смислу в ній майже немає: троянда містична і троянда ніжна жила не довше троянди, війна Червоної і Білої троянди, троянда є троянда, троянда пахне трояндою, хоч трояндою назви її, хоч ні...”, – зазначав У. Еко у “Замітках на полях “Імені троянди”.*

Якими були робочі назви твору? Чому автор їх змінив?

8. *“Приклавши вказівний і середній пальці лівої руки до носа, він вдихав крізь них вологе, присмачене анемонами весняне повітря. Потім приклав до насо долоню, принюхався. Він відчув тільки тепло руки і більше нічого. Тоді він скачав обшарпаний рукав своєї сорочки, уткнувся носом у згин ліктя. Він знав, що в цьому місці всі люди могли себе понюхати. Проте він не відчув нічого. Одяг був своєрідним нюховим щоденником останніх семи-восьми років. І тільки його власного запаху, запаху того, хто носив його, не скидаючи, увесь цей час, в одязі не було”.*

Поміркувати, про кого йде мова в наведеному уривку? Які почуття переживає персонаж? До яких наслідків призводить це його відкриття?

9. Оповідання Борхеса “Вавілонська бібліотека” було, як зазначав сам автор, як своєрідною ілюстрацією міфу про 1000 мавп. Суть міфа полягає в тому, що коли багато мавп битимуть пальцями по клавішах, то рано або пізно зможуть написати роман Толстого або п'єсу У. Шекспіра.

Поміркуйте, яке положення постмодерної естетики ілюструє такий підхід Л.-Х. Борхеса. Змодельуйте власну ситуацію, яка б ілюструвала це положення.

10. Постмодерністські твори відкидають ідею абсолютного сенсу і часто вдаються до створення “ненадійного наратора”. З якою метою постмодерний автор це робить? Навести приклади.

11. Охарактеризуйте оповідача роману У. Еко “Ім’я троянди”.

12. Вільгельм Баскервільський, головний персонаж роману У. Еко *“Ім’я троянди”*, прихильник вчення францисканця Роджера Бекона (1214 - 1292 рр.), що надавав величезне значення тлумачення зовнішніх явищ світу, й англійського теолога Вільгельма Оккама (1285 - 1349 рр.), розробника теорії знаків. З точки зору письменника, *“тільки від Бекона до Оккама, в цей єдиний період, знаки використовувалися для вивчення індивідуалій”*, на чому, власне, і будується метод розслідування Вільгельмом Баскервільським злочинів у романі. Цими якостями персонаж близький знаменитому Шерлоку Холмсу.

Виберіть епізоди з твору-донору, які були б суголосні епізодам роману У. Еко.

13. *“Я вирішив, що розповідь піде не тільки про середні століття. Я вирішив, що розповідь почнеться з середніх століть, з вуст літописця тієї епохи”*, – зазначає У. Еко. З цією метою митець *“навчався ритму, наївності”*, перечитуючи величезну кількість середньовічних хронік. З точки зору письменника, *“<...> для розповіді насамперед необхідно створити певний світ, якнайкраще облаштувавши його, продумавши до деталей”*.

Знайдіть у тексті роману *“Ім’я рози”* згадки про артефакти середньовічного світу. Яку функцію відіграють вони у творі?

14. Перегляньте відео за посиланням . Окресліть коло проблем, розглянутих спікером і укладіть стислий конспект.

15. У *“Записках на полях “Імені троянди”* У. Еко писав, що кожен новий художній твір складається з усіх попередніх. На думку митця, в епоху постмодернізму, коли цивілізація вже накопичила такий величезний історичний досвід, практично неможливо створити щось

нове. Роман “Ім’я троянди” нагадує колаж, що складається з окремих фрагментів творів попередніх епох, при тому залишається цілісним, об’єднаним лінією авторського задуму. Твір завершений, але й відкритий для безмежної кількості нових значень, він не замкнений у собі, а починає діалог із кожним новим читачем.

До яких творів апелює автор? Укладіть таблицю.

16. Роман П. Зюскінда як постмодерністський пастиш, скомпонований із різноманітних фрагментів та елементів “чужих” текстів. Твір включає відсилання до творів Г.-Я. К. Гріммельсгаузена, Ж.-Ж. Руссо, Вольтера, Т.Манна, Е.-Т. А. Гофмана, Г. Граса та інших митців. Дж. Райєн вважає, що в романі П. Зюскінда задіяні твори найвідоміших письменників німецького літературного канону: Й.-В. Гете, Новалиса, Р. М. Рільке та ін.

Доведіть або спростуйте цю думку.

17. У сучасній науці існує переконання, що “зір превалює як чуття розуму та цивілізації, усе, що пов’язано зі сприйманням запахів, – ознака безумства та дикунства”²¹. При цьому в парфумерному мистецтві Гренуя можна знайти алюзії на літературу, бо запахи для Жан-Батіста були засобом спілкування зі світом, а відтак, склали своєрідні одоративні (запахові) “тексти”.

Яка позиція, на вашу думку, є більш доречною. Обґрунтуйте думку.

18. Прочитайте фрагмент роману У.Еко “Ім’я рози” у перекладі М.Прокоповича. Змоделюйте гіпертекст, актуалізуючи гіперпосилання виділених слів у вигляді Google Docs.

“Монахів, які працюють в скрипторії, звільнено від богослужінь третього, шостого і дев’ятого часу, щоб їм не довелося переривати працю у світлі години і зупиняли вони її лише при заході сонця, перед вечірною.

---

²¹ Классен К., Хоувз Д., Синнотт Э. Значение и власть запаха. Ароматы и запахи в культуре: Книга 1. Москва, 2003. С. 41.

Найкраще освітлені місця віддано найдосвідченішим *мініатюристам, рубрикаторам та переписувачами*. На кожному столі стояло все потрібне для розпису і переписування книг: *ріжки з чорнилом, тонкі пера*, які дехто з ченців підстругував тонким ножиком, пемзовий камінь, щоб вигладжувати *пергамент, лінійка*, щоб креслити лінії, на яких відтак проляже письмо. Біля кожного переписувача або на вершку нахиленої площини його стола стояв *тюнітр*, на ньому спочивав переписуваний рукопис, накритий *шаблоном*, що виділяв рядок на сторінці, який саме переписувався. Дехто писав чорнилом золотистої та інших барв. Інші натомість лише читали книги і виписували щось із них у свої особисті зошитки чи таблички”.

19.Змодельуйте за допомогою ШІ портрет Вільгельма Баскервільського, використовуючи та коригуючи наведений опис: “Зростом він був трохи вищий від інших людей, а через сухорлявість здавався ще вищим. Очі він мав орлині, а погляд – пронизливий; загострений і децю гачкуватий ніс надавав йому сторожкого виразу, який не сходив з його обличчя, хіба що у хвилини заціпеніння, про які ще буде мова. Підборіддя його теж свідчило про тверду волю, але довгобразе і ластате обличчя його – подібні обличчя я часто бачив в уродженців земель між Гібернією та Нортумбрією – вряди-годи зраджувало непевність і розгублення. З плином часу я зрозумів, що ця гадана його непевненість насправді була лиш допитливістю, але тоді я мало що знав про цю чесноту, яку мав радше за пристрасть пожадливого духу, вважаючи, що раціональний дух не повинен її плекати, а жититись лиш істиною, яка (так я гадав) дана нам з самого початку. Мене, хлопчака, відразу вразили дивні віхті жовтявого волосся, що виставали йому з вух, і густі та біляві брови. Весен йому було, мабуть, з п'ятдесят, тож був він уже вельми похилого віку, але тіло його рухалось напрочуд невтомно і так спритно, що навіть мені нерідко важко було за ним

поспівати. Бували в нього напади надмірної діяльності, і тоді снага його здавалась невичерпною”²²

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9

Тема: Метамодернізм як мейнстримний наратив ХХІ століття.

Мета заняття:

Окреслити стилеві особливості метамодернізму, сформувані знання студентів про творчість письменників Скандинавії; удосконалити навички аналізу художніх творів митців у заданому аспекті; сприяти формуванню полікультурної компетентності та етнічної толерантності студентів.

Опорні поняття:

метамодернізм (постпостмодернізм), нова щирість, гротеск, мета-іронія, емпатія, свобода, екофутуризм.

Питання для обговорення:

1. Метамодернізм: між сучасним ентузіазмом і постмодерністською іронією.
2. Скандинавська школа метамодернізму.
3. Гіперсаморефлексивність у прозі Ф. Бакмана “Друге життя Уве”
  - специфіка скандинавського світосприйняття (ідея «шведського дому») в романі;
  - актуалізація соціальних (гендерних, геронтологічних, екологічних тощо) проблем;
  - образ Уве як зразок старіючої мускулінності;
  - часопросторові координати твору;

---

²² Еко У. Ім'я рози. Переклад М.Прокоповича. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=160&page=2>

- емпатія як провідна стратегія тексту твору.
4. Проблема “не таких, як усі” в романі Ф. Бакмана “Моя бабуся просить її вибачити”:
- оповідна стратегія повісті;
  - образи “супергероїв” у творі.
5. Нова щирість як домінанта метамодернізму в прозі Х. Мураками.

Рекомендована література:

- Бьоме Г. Метамодернізм. Журнал естетики та культури, 7(1), 1-14.
- Гребенюк Т. Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Вип. 78 . С.160-165.
- Гуменюк, Т. Культура початку третього тисячоліття: Дискурс нового світовідчуття. *Вісник Нац. академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. №2, С. 8-11.
- Забуранна О. “Приголомшливе насильство” та особистість у романі Харукі Мураками “Безбарвний Цкуру Тадзакі та роки його прощі”». *Сходознавство*, вип. 91 (Липень), 69-86. <https://doi.org/10.15407/skhodoznnavstvo2023.91.069>.
- Корріган Д. Метамодернізм і майбутнє прогресу. *Harvard Political Review*, 2020. р. 27.
- Пахаренко В. Метамодернізм як мистецький напрям. *Українська мова та література*. 2021. №7-8. С.56-68.
- Петрова І. Ідентифікація метамодернізму як культурної практики. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ*. 2020. ВИП. 20. С.66-72.

- Чапелл, Т. Метамодернізм: короткий огляд та вступ. *Метамодерні дослідження*, 1(1), 2017. С. 1-18.
- Vermeulen Timotheus, van den Akker Robin. Notes on metamodernism, 2010. URL : <http://www.emerymartin.net/FE503/Week10/Notes%20on%20Metamodernism.pdf>

Науковий коментар

Зі зміною культурно-естетичних тенденцій, зумовлених зокрема домінуванням Інтернету та соціальних медіа, епоху постмодернізму, що спирається систему симулякрів, поступово витісняє світоглядна система, яка є своєрідним симбіозом віри в можливість реалізації концептів прогресу та постмодерної критики реальності. Нова дефініція апелює до платонівського «метаксіса» (префікс «мета» позначає специфічний стан водночас «між», «поза межами» та «після»), як відкритий документ для визначення культурної домінанти сучасності як протилежності жорсткого маніфесту часів модернізму чи деконструюючого інструменту постмодерну.

Термін “метамодернізм” в літературознавство увійшов завдяки напрацюванням Тимотеуса Вермюлена й Робіна ван ден Аккена. У статті “Замітки щодо метамодернізму” дослідники сверджували, що постмодерн втрачає свою актуальність, поступаючись парадигмі, в основі якої новий тип чуттєвості. Провідною характеристикою метамодернізму вважається тенденція до коливання між “ентузіазмом модернізму” та “постмодерністським сарказмом”.

У “Маніфесті Метамодернізму” (2011 р.) Люк Тернер та Шай Лабаф зауважували, що природа метамодернізму гнучка й мінлива. “Ми пропонуємо прагматичний романтизм, що не скутий

ідеологічними засадами. Таким чином, метамодернізм слід визначити як мінливий стан між і за межами іронії та щирості, наївності та обізнаності, релятивізму та істини, оптимізму та сумніву в пошуках множинності несумірних і невловимих горизонтів. Ми маємо рухатись вперед і коливатися”²³.

Серед найбільш вагомих характеристик метамодернізму називають: перехід від меланхолії до надії, неоромантичну чутливість, персоналізм, постіронію (нову щирість), тугу за справжнім, глокалізацію.

За Ханзі Фрайнахт («The Listening Society») метамодернізм спрямований на реалізацію низки ідей, зокрема:

- ідею “одночасності” у прагненні охопити різноманітні перспективи та проєкції осягнення світу, уможлиблюючи різні потрактування поняття істини, парадоксальність;
- ідея нової щирості, яка полягає в утвердженні потреби бути чесним із собою, не пробувати приміряти на себе чужі моделі, бути чесним із світом і з собою;
- ідея людяності як утвердження можливості кожної людини реалізувати власну унікальну перспективу та світоглядну систему;
- ідея цінності світу емоцій в мінливому світі;
- ідея діалогічності, як шляху до колаборації та взаєморозуміння між окремими людьми та групами часто завдяки нівеляції відчуття відстані (Інтернет);
- ідея надії щодо пошуку рішень світових проблем та розбудови кращого майбутнього;

---

²³ Тернер Л., Лабаф Ш. Маніфест метамодернізму. Переклад укр. Krolikowski Art URL: <https://thesyncretictimes.wordpress.com/2016/02/22/metamodernist-manifesto>

- ідея технологічності світу, як безпечного й відповідального осередку для залучення технологій;
- природозбережувальна ідея, що реалізує модель прогресу в гармонії з природою;
- ідея відсутності в епоху змін універсальних рецептів;
- цінування минулого як безцінного досвіду.

Фредрік Бакман (народ. 1981 р.) , блогер, письменник, автор творів, перекладених більш ніж на двадцять п'ять мов світу. У центрі уваги митця постає краса повсякдення. Він акцентує на актуальних проблемах сучасності, на дрібницях, які складають епічну мозаїку буття. Відтак уже перша письменницька проба, роман "Друге життя Уве" зробила автора відомим.

У творі Ф. Бакман описує долю простого робітника на ім'я Уве, людини максимально раціональної й практичної. Він гранично мовчазний, вважає, що розмови – це пуста трата часу. Рано втративши батьків, він зміг самостійно стати на ноги. Мужньо переборюючи всі життєві випробування, герой зберіг здатність любити. Персонаж на перший погляд непривабливий. Він важко сходиться з людьми, постійно невдоволений, навіть агресивний. Та поступово персонаж проявляє риси, які окреслюються метамодерним концептом "нова щирість": чесність із собою та іншими, цінування вічних істин, здатність до емпатії. Сюжет роману умовно поділяється на дві частини. "Перше життя Уве" – оповідь про буття персонажа до смерті коханої дружини Соні, "Друге життя" – після. Оповідна манера твору має частково ретроспективний характер, адже Уве постійно подумки переноситься в минуле.

Крім знакового для автора твору протягом кількох років виходять друком книги, де в центрі уваги постають дивні, але щирі й щедрі на прояви почуттів люди.

“Бабуся просить їй вибачити” (2013 р.) – роман, де змальовано складний світ семирічної Ельси. Це дитяча казка для дорослих. У романі відтворено світ крізь призму дитячого світосприйняття. Дівчинка, від імені якої ведеться оповідь живе у двох світах: у стресогенному й холодному реальному та у фантастичному, зігрітому бабусиною любов’ю. Чарівне царство Просонія, створене бабусею для Ельси. Тут живуть істоти, обриси яких вона залучила з реальності.

Митець зосереджує увагу на проблемі “інакшості”, наголошуючи на багатовимірності реальності. Творчий доробок Ф.Бакмана перекладено українською мовою О. Захарченко.

Харукі Муракамі народився в Кіото в сім’ї філолога. Кохану дружину письменник зустрів, коли навчався в університеті Токіо. Першим родинним проектом була кав’ярня-джаз-бар. Там митець і розпочав свою письменницьку діяльність.

«Безбарвний Цкуру Тадзакі та роки його прощі» – роман, що вийшов друком у 2013 році мільйонними накладами.

Герої Муракамі переважно самотники. Вони не вписуються в канони традиційної японської літератури. Центральний персонаж аналізованого роману, Цкуру Тадзаку, потерпає від самотності. В одну мить він утратив п’ятьох найближчих друзів, з якими разом дорослішав, почувався наповненим і щасливим. Тридцятишестирічний чоловік раптом вирушає на пошуки скалок своєї дружби.

Лейтмотивом у творі звучить мелодія Ф. Ліста *“Le Mal du Pays”* (“Ностальгія”). Власне це і є настроєва домінанта твору, що передає

прагнення Цкуру повернутися в чистий, зрозумілий, щасливий світ минулого.

Практичні та творчі завдання

1. Опрацювати статтю М. Іванишина “Соціальний вимір образу літньої людини в романах Ф.Бакмана в аксіології сьогодення”: http://aphn-journal.in.ua/archive/60_2023/part_2/20.pdf
2. У живописі метамодернізм прагне подолати антагоністичне протистояння між природою і цивілізацією, буденним і піднесеним, тимчасовим і вічним. Серед найвідоміших представників варто назвати А. Міллера, М. Гріффіта, К. Доначі та інших. Розгляньте наведені репродукції. Які візуальні прийоми актуалізують митці для створення цілісної художньої моделі? Що саме перегукується з літературними зразками метамодернізму? Наведіть приклади.

24

«Мета будь-якого вида мистецтва полягає в тому, щоб викликати емоції. Художник має встановити зв'язок із глядачем. Я хочу, щоб мої роботи робили це»
Мітч Гріффіт.

²⁴ Mitch Griffiths gallery. URL: <https://www.halcyongallery.com/mitch-griffiths/>

3. З'ясувати, які ідеї метамодернізму реалізовано в романі “Друге життя Уве”, навести приклади.
4. Створити інтерактивний плакат на матеріалі творів Ф. Бакмана на тему : “Метамодерний герой і світ”.
5. *“Дослідники (як то часто буває на початковому етапі розпізнавання складних духовних явищ) іменують його по-різному – «цифромодернізм», «гіпермодернізм», «альтермодернізм» (Ніколя Буріо), «трансмодернізм» (Енріке Дуссель). Як бачимо, термін кострубатий і зі словотвірного погляду, та головне – він акцентує не на певних якісних відмінностях, а на суто хронологічній послідовності”²⁵*

Яка із наведених В. Пахаренком назв естетико-культурної тенденції початку ХХІ століття вам видається найбільш доречною? Аргументуйте свою відповідь.

6. Розгляньте наведені репродукції. Які візуальні прийоми актуалізують митці для створення цілісної художньої моделі? Що саме перегукується з літературними зразками магічного реалізму? Наведіть приклади.
7. Створіть інтелект-карту “Система образів-персонажів роману Ф.Бакмана “Моя бабуся просить їй вибачити”.
8. Змодельуйте інтерактивну карту країни Просонії, залучивши ресурси ІІІ.
9. Охарактеризуйте персонажі роману Ф.Бакмана “Моя бабусі просила їй вибачити”, врахувавши наступне:
  - зовнішність персонажа;
  - історію персонажа в реальному світі;
  - роль персонажа в країні Просонії;

---

²⁵ Пахаренко В. Метамодернізм як мистецький напрям. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728820/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC.pdf>

- “шлях до дружби”.

10. Поміркуйте, у чому проявляється “іншість” Ельси (Ф.Бакман “Моя бабуся просить їй вибачити”), які характеристики “іншості” дівчинки викликають у вас емпатію?
11. Укладіть плейлист за творами Харукі Муракамі. Поміркуйте, яку роль музика виконує в художніх текстах митця.
12. Сформулюйте промт для нейромережі, який врахує оповідну стратегію аналізованого оповідання Х. Муракамі. За допомогою ШІ створіть ілюстрації до твору.
13. Поміркувати, чому Харукі Муракамі критики дорікають його європейськістю, а подекуди взагалі називають твори автора не японськими. Нобелівський лауреат Я. Кавабата, назвав Муракамі «європейцем японської літератури».
14. Написати есе на одну із тем, що є висловами Ф.Бакмана:
  - “Необхідно у щось вірити. Бабуся завжди так говорила”;
  - “У сучасному світі людина застаріває не встигнувши зістарітися”;
  - “У сучасному світі робити щось довговічне немає сенсу”;
  - “У бабусь є право на таємниці”.
15. Які ідеї метамодернізму оприявлені у висловах Х. Муракамі:
  - Я не люблю самотність. Просто не заводжу зайвих знайомств. Щоб в людях зайвий раз не розчаруватися.
  - Мабуть, серце ховається в твердій шкаралупі, то ж розколоти її дано не всім. Може, тому у мене до пуття не виходить любити.
  - Бути чесним один до одного та хотіти допомогти — ось головне.

- Будь-яка порожнеча обов'язково чим-небудь заповнюється.
- Людині дарується надія, і вона використовує її як паливо, щоб жити далі. Без надії ніяке «далі» неможливо.
- Вся наша реальність складається з нескінченної боротьби між тим, що дійсно було, й тим, що не хочеться згадувати.
- Немає таких секретів, що не вириваються з серця назовні.
- Найважливіше – не те велике, до чого додумалися інші, але те маленьке, до чого прийшов ти сам.

16. Перегляньте сюжет за покликанням і створіть подібний зразок

контенту за одним із оповідань Х. Муракамі.

17. Укладіть систему запитань до статті А. Меншій “Проблема самотності у творах Муракамі”

18. Уважається, що саме Х. Муракамі спромігся розвинути та поглибити поняття про глобалізацію до метафізичного, вказавши на коливання між національними метанаративами японського менталітету і мистецькою свободою «національного письменника»²⁶. Доведіть або спростуйте цю думку.

19. Укладіть кроссенс за романом Х. Муракамі “Безбарвний Цкуру Тандзакі”. Розшифруйте його.

20. “Гармонія - далеко не єдине, що пов'язує разом людські серця. Набагато міцніше людей об'єднують спільні муки. Загальні рани. Загальні страхи. Немає заспокоєння без крику болю, як не буває світу без пролитої крові чи прощення без непоправних втрат. Ось

---

²⁶ Петрова І.В. Ідентифікація метамодернізму як культурної практики. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ. 2020. ВИП. 20. С.69. URL:

<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1242714.pdf>

що лежить в основі справжньої, а не абстрактної гармонії”²⁷, — вважає персонаж роману Х. Муракамі. Доведіть або спростуйте його думку, апелюючи до тексту твору.

---

²⁷ Муракамі Х. Безбарвний Цкуру Тадзакі та роки його прощі. Харків, 2013. С.177.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ

Колективні творчі проєкти

Навчальні цілі проєктів:

1. Робота над проєктом дозволяє встановити тенденції, які містять різні форми цифрових наративів.
2. Візуалізація вербального контенту, використання засобів для упорядкування та структурування інформації дозволяє систематизувати набуті у процесі осягнення курсу знання.
3. Колективний характер творчості дозволяє налаштувати творчу і навчальну колаборацію, створює комфортні умови для організації навчального процесу та формування soft skills.

Алгоритм роботи над колективним цифровим проєктом:

- опрацювання контенту, аналіз його релевантності;
- відбір візуальних об'єктів (фотографія, колаж, малюнок у форматі PNG для заставки подкаста);
- визначення формату (подкаст-інтерв'ю, полілог, аудіо (відео-) серіал, монолог тощо)
- розробка сценарію (150-200 слів), обґрунтування джерельної бази, залученої в проєкт інформації,
- начитування закадрового тексту,
- підбір саундтреку,
- монтаж медіапроєкту,
- збереження як файлу MP4 та його експорт на платформу на кшталт Youtube, Sutori, Tiki-Toki, Canva тощо.

Коллективний цифровий проєкт може бути використаним замість ІНДЗ, оцінюється з урахуванням якості власне проєкту (зміст, кількість контенту, точність, достовірність, коректне використання інформації), презентації нарративу в аудиторії (якість презентації, взаємодія з аудиторією), підсумкову аналітику.

Застосування подібних мультимодальних стратегій “<...> зумовлена необхідністю врахування когнітивних особливостей сучасного молодого покоління, а також потребою ємного викладу навчального матеріалу у формі, найбільш зручній для його сприйняття, розуміння, засвоєння, запам'ятовування”²⁸.

Тематика КТП

1. Конфлікт людини і техніки у романі Р. Бредбері «451 градус по Фаренгейту»
2. Жан Батист Гренуй – синтез образів Крихітки Цахеса, Квазімодо, Г. Касторпа.
3. У. Еко «Ім'я троянди»: правила гри в часі і просторі.
4. Заплутані лабіринти «Хозарського словника» (за романом М.Павича)
5. “451 градус по Фаренгейту” Р. Бредбері як філософська антиутопія.
6. Образи кельтського фольклору в неоміфологічних романах Дж.Толкіна.
7. Мотив утечі у романах Дж. Толкіна.
8. Жанр антиутопії в європейській літературі ХХ століття (на матеріалі романістики Дж. Оруела).
9. Нові дослідницькі стратегії щодо явища масової літератури. Феномен творчості Ст. Кінга.
10. Традиції крутійського роману в сучасній латиноамериканській літературі.
11. Зв'язок поколінь як мегамеседж у творах метамодернізму.

---

²⁸ Yaremenko, N., Kolomiets, N., Kharadzjan, N., Mishenina, T., Kohut, I.V. Multimodalidade da transmissão de conhecimentos filológicos durante atividades de sala de aula usando TIC. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 25, esp.5

**Перелік текстів творів художньої літератури
для обов'язкового прочитання**

Камю А. "Чума", "Міф про Сізіфа"

Сартр Ж.-П. "Нудота", "Слова"

Іонеско Е. "Носороги", "Лиса співачка"

Белль Г. "Більярд о пів на десяту", "Подорожній, коли ти прийдеш у
Спа..."

Борхерт В. "На вулиці перед дверима", оповідання

Голдінг У. "Володар мух"

Толкієн Дж. "Володар перснів"

Льюїс К.-С. "Хроніки Нарнії"

Селінджер Дж. "Над прірвою в житті", оповідання

Бредбері Р. "451 градус за Фаренгейтом", "Вино з кульбаби"

Кізі Д. "Квіти для Елджернона"

Борхес Х.-Л. "Вавілонська бібліотека", «Дзеркало і маска»

Маркес Г.-Г. "Сто років самотності", "Стариган з крилами",
"Полковнику ніхто не пише".

Еко У. "Ім'я троянди"

Зюскінд П. "Парфуми"

Кізі К. "Політ над гніздом зозулі"

Кортасар Х. "Поза часом"

Бакман Ф. "Друге життя Уве", "Моя бабуся просить їй вибачити"

Лунді М. "Історія бджіл".

Глосарій

Алегорія – троп, в основі якого реалізація ідеї у формі конкретного художнього образу.

Алюзія – стилістична фігура, яка моделюється на основі аналогії або натяку на загальновідомий факт.

Антиномічність – суперечливість, парадокс.

Абсурд – феномен, що суперечить здоровому глузду, є нелогічним, таким, що не має сенсу, сповнений протиріч.

Антидрама – драматургічний жанр (театр абсурду, поетичний чи “новий” театр), започаткований у середині ХХ століття в межах екзистенційної концепції тотального відчуження людини.

Апріорі (a priori) – філософський термін, що означає поняття, яке передує досвіду, тобто зрозуміле саме собою. Разом із поняттям апостеріорі (антитеза апріорі) є робочими термінами у працях І. Канта.

Бурлеск – один із засобів комічного, в основі якого невідповідність змісту і форми.

Буфонада – комедійний стиль, спрямований на максимальне увиразнення окремих зовнішніх рис дійової особи, гротескування, спримітизовування дії.

Відкритий твір - феномен, який виникає в перехідні епохи на тлі перевероту філософсько-світоглядної та наукової парадигми і знаменує собою зміну в художньо-естетичній та комунікативній системі «автор-твір-читач», яка полягає в тому, що останній здобуває

безмежну свободу інтерпретацій, котра виводить його на рівень співавторства. Сутність відкритості полягає в специфічній поетиці твору, загальним принципом та підґрунтям якої є невизначеність²⁹.

Гротеск – вид комічного, який синтезує антиномічні начала: фантастичне та реальне, комічне й трагічне, карикатурного й натуралістичного.

Гумор – комічне відображення смішного в життєвих ситуаціях, предметах, характерах, яке не критикує об'єкт висміювання, а увиразнює окремі смішні риси чи явища.

Дзен (“школа дзен”) – школа містичного споглядання в буддистських культурах Сходу.

“Дух Ямато” – синонім “дух Японії”.

Екзистенціалізм – напрям у філософії та літературі, який розглядає людину як таку, чия первинна місія - створити себе, реалізувати первинну екзистенцію як свободу обмежену лише відповідальністю.

Емпатія – когнітивні та емоційні реакції людини на психічні стани іншої особи, співпереживання.

Есе - невеликий за обсягом прозовий твір довільної композиції, у якому висловлено суб'єктивну авторську позицію з певного питання, не претендуючи на вичерпне трактування теми.

---

²⁹ Стовба Г.С. Пізні романи В. Голдінга: поетика і проблематика «відкритого твору». Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн. Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. Сімферополь, 2008. С.9.

Іронія – один із засобів моделювання комічного, у якому реалізовано насмішливе ставлення художника до зображуваного. У постмодерному дискурсі іронія - одне із вихідних понять, в основі яких лежить переоцінка традиційних цінностей.

Комедія – драматичний твір, у якому за допомогою сатири і гумору викриваються негативні соціальні та побутові явища, відображається комічне в характерах або вчинках дійових осіб.

Магічний реалізм – мистецька течія, започаткована в літературі Латинської Америки, зорієнтована на поєднання фантастичного й реалістичного, натуралістичного та міфічного, уявного й природного тощо.

Метамодернізм – сучасна культурна домінанта, що транслює ідеї нової щирості, прагматичного реалізму, ідеї постіронії тощо.

Ненадійний наратор - Я-оповідач, свідомо навмисно оманливий, або ненавмисно введений в оману, який змушує читача поставити під сумнів зміст оповіді.

Неоміфологія – мистецька концепція, що полягає в інтерпретації міфу як провідної форми художнього мислення в сучасному світі, спрямованої на трансформацію сюжетів, образів, символів у нинішньому контексті.

Нова щирість –

Нонконформізм – протилежне до “конформізм”, заперечення, несприйняття загальноприйнятих в соціумі норм, стереотипів,

цінностей, цілей, панівних у суспільстві, прагнення реалізувати активну заперечувальну позицію.

Пастиш - властива постмодернізму тенденція, що полягає у моделюванні твору на основі вже існуючої сюжетної лінії зі збереженням первісної авторської стилістики.

Постмодернізм – започаткована в 60-70-х роках ХХ століття світоглядно-мистецька тенденція, що декларує відмову від ідеалів модернізму та утверджує множинність істин, розмиття етичних та естетичних меж, нівелювання протистояння елітарного й масового в мистецтві, деконструкція, іронія.

Постструктуралізм – антитетичний структуралізові напрям у гуманітарних дослідженнях, який розглядає світ як феноме писемної культури, нічим не обмежений текст. Представники: Ж.Деріда, Ж.Бодрійяр, Ю.Крістева та ін.

Притча – алегорична оповідь повчального змісту.

Раціоналізм – Напрямок у теорії пізнання, зорієнтований на сприйняття інформації розумом, а не завдяки чуттєвому досвіду.

Ризома – один із вихідних концептів постмодернізму сформульований Ж.Дельозом, сутність якого полягає в запереченні лінійних смислових структур.

Роман – великий епічний жанр, характерний великим обсягом, обширним хронотопом та кількома сюжетними лініями.

Руссоїзм – система літературно-філософських концептів, сформованих Ж. Ж. Руссо.

Самоіронія — ставлення до своєї персони з гумором, без зайвого пафосу.

Сарказм — прозора жорстка, викривальна, дошкульна насмішка, насичена негативною конотацією.

Сатира — специфічний спосіб мистецької інтерпретації дійсності, що полягає в гострому висміюванні об'єкту як антиподу моралі. У вузькому значенні — твір викривального характеру.

Синкретичність — поєднання в одному творі різних видів мистецтва.

Трікстер — архетип “*simia dei*” (мавпа Бога), що характеризується ігноруванням етичних норм, шахрай, облудник.

Фантастика — це створені людською уявою неймовірні картини й образи, яких не буває у дійсності, але які допомагають якнайповніше виразити думки автора щодо цієї дійсності.

Філософська лірика — лірика, зорієнтована на осмислення глобальних проблем буття, проявляє світоглядні погляди ліричного героя.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Грінчак Н. Історія зарубіжної літератури ХХ століття. Київ : ЦУЛ, 2011. 488 с.
2. Давиденко Г., Чайка О., Гричаник Н., Кушнерьова М. Історія новітньої зарубіжної літератури : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 274 с.
3. Давиденко Г., Стрельчук Г., Гричаник Н. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навчальний посібник ; 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
4. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 480 с.
5. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. : навч. посіб. / В. Кузьменко, О. Гарачковська, М. Кузьменко та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 496 с.
6. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навчальний посібник. Київ : Академія, 2012. 432 с.
7. Павличко С. Зарубіжна література: дослідження та критичні статті. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 559 с.
8. Помазан І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : підруч. для студ. гуманітар. ф-тів вищ. навч. закл. Харків : Вид-во НУА, 2016. 264 с.
9. Шахова К. Англійська художня антиутопія у світовому контексті. Література Англії ХХ століття / за ред. К. Шахової. Київ : Либідь, 1993. С.44-71.

Додаткова література:

1. Американські літературні студії в Україні за ред. проф. Т.Н.Денисової. Київ: Факт, 2010. 424 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [за ред. М. Зубрицької]. Львів, 2001.
3. Безмежних О. А. Камю «Міф про Сізіфа». *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2001. №10. С.35.
4. Бербенець Л. Текст-пастиш у творчості Ю. Андруховича. *Слово і Час*. 2007. № 2. С. 49–59.
5. Бігун Б. Митець і його творіння за постмодерністської доби. *Всесвітня література в сер. навч. закл. України*. 2002. № 5–6. С. 75–81.
6. Білоцерківець Н. Геніальна компіляція. *Всесвітня література в сер. навч. закл. України*. 2002. № 5 – 6. С. 81–83.
7. Бігун Б. «Якби світ був ясным, не було б і мистецтва» (А. Камю та його «Сторонній»). *Зарубіжна література*. 2002. №3. С.2-3.
8. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох. Київ, 2007.
9. Бурковський І. «Тувім – дивовижний поет...». *Слово і час*. 1994. №11-12.
10. Висоцька Н.О. Література США та ідеї мультикультуралізму. *Вікно в світ*. 1999. №5(8). С.122-132.
11. Висоцька Н.О. Американське літературознавство сьогодні: мультикультурний вимір. *Американська література після середини ХХ століття: матеріали міжнародної конференції*. Київ : Довіра, 2000. С. 273-279.
12. Гребенюк Т. Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Вип. 78 . С.160-165.

13. Гуменюк, Т. Культура початку третього тисячоліття: Дискурс нового світовідчуття. *Вісник Нац. академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. №2, С. 8–11.
14. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття. Київ : Довіра, 2002. 487 с.
15. Діброва В. Шляхи театрального авангарду: Ежен Йонеско. *Всесвіт*. 1988. №10. 122-125 с.
16. Дроздовський Д. Література й візуальне мистецтво епохи метамодернізму: Трансгресія, транс-міграція, транзитивність. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2013. Вип. 8. С. 248-255.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spkho_2013_8_21
17. Эко У. Заметки на полях "Имени розы". *Иностранная литература*. 1988. № 10. С. 88-104.
18. Зарубіжна література ХХ століття: посібник [за ред. О. М. Ніколенко, Т. М. Конєвої]. Київ, 1998.
19. Кирилюк О.А. Цей шалений розчакнутий світ. *Відродження*. 1993. № 9.
20. Корріган Д. Метамодернізм і майбутнє прогресу. *Harvard Political Review*, 2020. р. 27.
21. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А – Л. 608 с.
22. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я. 624 с.
23. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів. Київ, 1996.
24. Література США ХХ ст. *Вікно в світ*. 1999. № 9.
25. Нямцу А. Є. Міф. Легенда. Література. Чернівці: Рута, 2007. 520 с.

26. Пастушук Г. "Хроніки Нарнії" К. С. Льюїса в контексті розвитку англійської християнської літератури для дітей. URL: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Foreign_Philology
27. Пахаренко В. Метамодернізм як мистецький напрям. *Українська мова та література*. 2021. №7-8. С.56-68.
28. Рягузова Г.М. Современный роман-«предупреждение». Киев, 1994. 208 с.
29. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М.Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. 633 с.
30. Токмань С. А. Камю: Діалог письменника й філософа з іншими та з самим собою. *Зарубіжна література в навчальних закладах України*. 2010. № 5. С. 51-55.
31. Чапелл, Т. Метамодернізм: короткий огляд та вступ. *Метамодерні дослідження*. 1(1). 2017. С. 1-18.
32. Шалагінов Б. Умберто Еко: філософ між вертепом і тероризмом. *Всесвіт*. 2018. № 5-6. С. 273-274. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16841>.
33. Яременко Н., Коломієць Н. Історія зарубіжної літератури: Епоха Середніх віків та Відродження. Кривий Ріг, 2012. 184 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1890>
34. Яременко Н., Коломієць Н. Історія зарубіжної літератури XVII - XVIII століття: матеріали для вивчення: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2021. 168 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/4518>
35. Яременко Н., Коломієць Н. Історія зарубіжної літератури XVII - XVIII століття: матеріали для вивчення: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2021. 168 с.

36. Яременко Н., Коломієць Н. Історія зарубіжної літератури: Епоха Середніх віків та Відродження. Кривий Ріг, 2012. 184 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1890>
37. Yaremenko, N., Kolomiets, N., Kharadzjan, N., Mishenina, T., Kohut, I.V. Multimodalidade da transmissão de conhecimentos filológicos durante atividades de sala de aula usando TIC. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 25, esp.5 .
38. Tester K. *Life & Time of Postmodernity*. Cambridge University Press, 1993.
39. Dicken-Fuller Nickola C *William Golding's Use of Symbolism*. Sussex, England, 1990.
40. Turtledove H. *The Ring and Meditations on Middle-Earth*. N. Y, 2002. 174p.
41. Chance J. *The Lord of The Rings: The Mythology of Power*. Kentucky, 2001. 162 p.
42. Vermeulen Timotheus, van den Akker Robin. Notes on metamodernism, 2010. URL : <http://www.emerymartin.net/FE503/Week10/Notes%20on%20Metamodernism.pdf>

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека українських підручників. URL: <http://pidruchniki.ws/>
2. Вікіпідручник, відкрита та вільна бібліотека навчальної літератури. URL: <https://uk.wikibooks.org/wiki/%D0%93%D0%>
3. Державна бібліотека України для юнацтва: <http://www.4uth.gov.ua/>
4. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім.В.О.Сухомлинського. URL: www.dnpb.gov.ua/

5. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Національна бібліотека України для дітей: <http://www.chl.kiev.ua/>.
7. Національна парламентська бібліотека України: <https://nlu.org.ua/>
8. Онлайн бібліотека. URL: <http://www.lib.com.ua/>
9. Exlibris : українська електронна бібліотека. Історія, публіцистика, художня література. URL: <http://exlibris.org.ua/>
10. Ukrlib. Книги, журнали, статті. URL : <http://www.ukrlib.com/>

Контрольні тести

1. Страх, відчай, ситуація вибору, абсурд - це категорії

- А) екзистенціалізм
- В) класицизм
- С) бароко

2. Хто із персонажів роману У.Голдінга "Володар мух" є втіленням раціонального начала.

- А) Роха
- В) Саймон
- С) Джек

3. Через якого персонажа в романі "Володар мух" У.Голдінг реалізує євангельські алюзії?

- А) Саймон
- В) Ральф
- С) Джек

4. Змальовуючи дійсність у романі "451" по Фаренгейту" Р.Бредбері використовує прийом

- А) екстраполяція
- В) метафоризація
- С) алегорія

5. Антиакадемічне мистецтво відкритих форм у літературі США - це

- А) бітництво
- В) хіппі
- С) реалізм

6. Опозиція "живе" - "неживе" є лейтмотивом у творі Р.Бредбері

- А) "Кульбабове вино"

В) "Посмішка"

С) "451' по Фаренгейту"

7. Персонаж, який прагнув знайти своє місце у світі і не хотів дорослішати, бо в дорослому світі все "липа" - це

А) Голден Колфілд

В) Ганс Шнір

С) Дуглас Сполдінг

8. Роман складається з низки історій, що відбулися в маленькому містечку за три літніх місяці з братами, їх родичами, сусідами, друзями, знайомими.

А) "Кульбабове вино" Р.Бредбері

В) "Політ над гніздом зозулі" Кен Кизи

С) "Очима клоуна" Г.Белль

9. Психологічні, естетичні та культурні традиції Японії в романі Я Кавабати

А) "Тисяча журавлів"

В) "Мейдзін"

С) "Країна снігів"

10. Свідомо залишав невизначеними закінчення багатьох своїх книг, вважаючи нюанси описаних подій важливішими ніж висновки

А) Я.Кавабата

В) А.Камю

С) Р.Бредбері

11. Образ грецької міфології інтерпретовано у есе

А) А.Камю

В) Г.Белля

С) Дж.Селінджера

12. Використання ігрового стилю; зумисне химерне переплетення різних стилів оповіді; суміш багатьох традиційних жанрових різновидів; інтертекстуальність - це риси

А) постмодернізму

В) класицизму

С) сюрреалізму

13. Тотальність світу, побаченого крізь текст - це

А) магічний реалізм

В) просвітницький реалізм

С) імпресіонізм

14. Персонаж Сартра переживає стан нудоти, усвідомлюючи

А) самотність

В) страх

С) біль

15. Автошаржем Г.Белля вважають

А) Ганса Шніра

В) Файнхаль

С) Роберт Фемель

16. Що попросив персонаж оповідання Г.Белля "Подорожній, коли ти прийдеш у спа..."

А) молока

В) кави

С) книгу

17. Жанр роману А.Камю "Чума"

А) роман-притча

В) соціально-психологічний роман

С) філософська повість

18. Про кого Ж.П.Сартр сказав: "Його наполегливий гуманізм, вузький і чистий, суворий і чуттєвий, вів сумнівну за своїми наслідками битву проти потворних віянь епохи"

А) про А. Камю

В) про Ф. Рабле

С) про Е. Іонеско

19. Персонаж, який у "межовій ситуації" здійснює свій вибір: зло непереможне, але слід робити свою справу

А) Доктор Ріє (А. Камю "Чума")

В) Ганс Шнір (Г. Белль "Очима клоуна")

С) Голден Колфілд ("Ловець у житі" Дж. Селінджер)

20. «Можливо, настане день, коли на лихо і науку людям, чума розбудить пацюків і пошле їх конати на вулиці щасливого міста». Чому А. Камю так завершує роман?

А) Світ абсурдний, зло знищити не можна, але треба з ним боротися.

В) Світ гармонійний, "щасливий", раціональний

С) Необхідно дотримуватися правил гігієни

21. "Минуле слід іронічно переосмислити" - вихідна теза

А) неоміфологізму

В) постмодернізму

С) екзистенціалізму

22. Ситуація, коли абсурд став нормою, а норма абсурдом зображена в

А) п'єсі Е. Іонеско "Носороги"

В) романі У. Голдіга “Володар мух”

С) романі Г.-Г. Маркеса “Сто років самотності”

23. Концепт “нова щирість” реалізується в художній системі

А) постмодернізму

Б) сюрреалізму

В) метамодернізму

С) екзистенціалізму

Твори, внесені до шкільної програми

Беккет С. «Чекаючи на Годо»

Борхес Х. «Дзеркало і маска»

Еко У. «Ім'я троянди»

Зюскінд П. «Голуб»

Йонеско Е. «Голомоза співачка»

Кавабата Я. «Німий», «Тисяча журавлів».

Камю А. «Чума»

Кіз Д. «Квіти для Елджернона»

Кізі К. «Політ над гніздом зозулі»

Кортасар Х. «Поза часом»

Кундера М. «Нестерпна легкість буття»

Маркес Г. «Сто років самотності», «Стариган із крилами».

Ромен Г. «Повітряні змії».

Мо Янь «Геній»

Белль Г. «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»

Целан П. «Фуга смерті»

Павич М. «Скляний равлик».

Кортасар Х. «Менади»

Халілов Таїр «До останнього подиху»

Грін Дж. М. «Провина зірок»

Бакман Ф. «Друге життя Уве», «Моя бабуся просить їй вибачити»